

Mark og skilling, kroner og øre

Pengeenheder,
priser og lønninger
i Danmark i 350 år
(1640-1989)

af

Poul Thestrup

ARKIVERNES INFORMATIONSSERIE

Arkivernes Informationsserie

Mark og skilling, kroner og øre
Pengeenheder, priser og lønninger i
Danmark i 350 år (1640-1989)

Af Poul Thestrup

Rigsarkivet
G•E•C Gad 1991

Side 2

Indhold (alle side numre med blå Side .. er de originale side numre)

Indledning	5
Pengeenhederne og forholdet imellem dem	7 - 16
• Rigsdaler og kroner, hovedprincippet	7
• Flere parallelle møntværdisystemer til 1838	7
• Speciedalersystemet ved 1840	7
• Kronesystemet	7
• Kurantsystemet i form af mønt	8
• Kurantsystemet i form af sedler	9
• Værdiforholdet mellem de forskellige møntsystemer	10
• Reformen i 1813	10
• Kronesystemet fra 1973	15
• »Fremmed mønt«	15
Prisudviklingen 1640 1989 generelt	17
Udvalgte pris- og lønoplysninger årti for årti	19
Litteratur og andet benyttet materiale	50

Side 3

Der tages forbehold for slå og trykfejl i forhold til den originale bog. NHN 2007

Index

Indhold (alle side numre med blå Side .. er de originale side numre)	4
Index	4
Indledning	7
Hvad svarer det til i vore dages penge?	7
Lad det være sagt med det samme:	7
Mål- og vægtenheder samt pengeenheder	7
Pengeenhederne og forholdet imellem dem	9
Rigsdaler og kroner, hovedprincippet	9
Flere parallelle mønt-værdisystemer til 1838	9
Speciedaler-systemet ved 1640	9
Krone-systemet	9
Kurant-systemet i form af sedler	10
Værdiforholdet mellem de forskellige møntsystemer	11
Reformen i 1813	11
»Fremmed mønt«	15
Prisudviklingen 1640-1989 generelt	17
Udvalgte pris- og lønoplysninger årti for årti	19

Indledning

Principper	19
1640-1649	19
1650-1659	20
1660-1669	20
1670-1679	21
1680-1689	21
1690-1699	22
1700-1709	22
1710-1719	23
1720-1729	24
1730-1739	24
1740-1749	25
1750-1759	26
1760-1769	26
1770-1779	27
1780-1789	28
1790-1799	29
1800-1809	29
1810-1819	30
1820-1829	31
1830-1839	31
1840-1849	32
1850-1859	32
1860-1869	33
1870-1879	34
1880-1889	34
1890-1899	35
1900-1909	35
1910-1919	36
1920-1929	37
1930-1939	38
1940-1949	38
1950-1959	38
1960-1969	40
1970-1979	40
1980-1989	40
Litteratur og andet benyttet materiale:	41

Indledning

Hvad svarer det til i vore dages penge?

Enhver, der har beskæftiget sig med formidling af historie til en tilhørsskare, er blevet mødt med spørgsmålet: »hvad svarer det til i vore dages penge?«, når man er kommet ind på varepriser eller lønninger. Når man sidder som vagthavende på et arkivs læsesal, møder man f.eks. spørgsmålet fra arkivgæster, som i en fæsteprotokol læser, at en af forfædrene har måttet betale så og så mange rigsdaler i »indfæstning« for at overtage en fæstegård, eller som har fundet et skifte, hvor der er angivet værdi for de aktiver og passiver, som forfaderen (eller formoderen) har efterladt.

Lad det være sagt med det samme:

Spørgsmålet kan egentlig ikke besvares eller i hvert fald ikke besvares præcist. Ikke desto mindre er det et meget rimeligt spørgsmål. Hvis beløbsangivelser ikke kan relateres til noget kendt, er de meningsløse. En isoleret oplysning om, hvad en flaske snaps kostede år 1900, kan måske nok bruges til at fremkaldte latter over, hvor afsindig billig snaps var, men denne latter bygger implicit på, hvor mange hundrede eller tusinde kroner, tilhørerne eller læserne har til rådighed til det ugentlige husholdningsbudget i dag, og hvad en flaske snaps inkl. afgift og moms koster i dag. Om en flaske snaps var dyr eller billig for landarbejderfamilien år 1900, afhang ikke blot af familiens disponible husholdningsbudget, men også af, hvad andre varer kostede. Hvis

andre varer, som i dag stadig opfattes som nødvendighedsvarer, men ikke vejer væsentligt i husholdningsbudgettet, på dette tidspunkt på forhånd lagde beslag på en betydelig del af husholdningsbudgettet, kan det faktiske dispositionsbeløb have været uforståeligt lille set fra vor tid. Derfor kan den billige snaps i virkeligheden godt være opfattet som meget dyr i samtiden, eller har kunnet lægge beslag på en betragtelig del af husholdningsbudgettet.

Hvor uløseligt problemet end er at »oversætte« pris og lønoplysninger fra fortiden til noget, der både er meningsfuldt for nutidsmennesker og rimeligt historisk korrekt, er det ikke desto mindre formålet med denne lille bog. Det er gjort ved årti for årti at bringe en hel række pris og lønoplysninger. Det skulle så være muligt at relatere en historisk værdiangivelse i samtidens pengesystem til prisen på en række forskellige varer og til daglønnen for forskellige erhvervsgrupper.

Mål- og vægtenheder samt pengeenheder

Der er imidlertid to problemer, som ikke bliver løst på denne måde. Det ene er, at fortidens varepriser kun meningsfuldt kan gengives for kvanta angivet i den tids mål- og vægtsystem. Hvis man har brug for at få forklaret, hvor meget et pund (f.eks. kaffe) eller et skippund (f.eks. bly)

Side 5

Nogle af de ansatte på A. Rasmussens tobaksfabrik på Frederiksberg drikker snaps til deres madpakker. Prisen på snaps var på dette tidspunkt .Ca. 1905 .omkr. 50 øre pr. liter. Umiddelbart forekommer det os billigt i dag; men var det nu også det, når indtjening og udgifter til de daglige fornødenheder tages i betragtning? (Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv)

er, kan man slå dette op i publikationen:

»Pund og alen«, der er udsendt i samme serie som denne publikation.

Det andet problem er at kende forholdet mellem enhederne i de tidligere pengesystemer. Det er f.eks. nødvendigt at vide, at der går 16 skilling på en mark og så videre. Derfor hedder første afsnit i denne bog: »Pengeenhederne og forholdet mellem dem«. Det næste afsnit er en kort gennemgang af den generelle prisudvikling 1640-1989, og først i bogens tredje afsnit på side 20 starter opregningen af

oplysninger om priser og lønninger årti for årti.

Materialet til oplysningerne om priser og lønninger årti for årti har matten hentes i mange trykte og utrykte kilder. For de utrykte kilders vedkommende er materialet dog ikke benyttet direkte fra arkivalierne, men i form af de pris- og lønhistoriske samlinger ved Københavns Universitets Institut for økonomisk Historie, hvilket har lettet arbejdet meget.

Side 6

Pengeenhederne og forholdet imellem dem

Rigsdaler og kroner, hovedprincippet

Udtrykt med den størst mulige grad af for-simpling kan man sige, at Danmark fra slutningen af Christian 4.'s regeringstid og til i dag kun har haft to forskellige systemer for pengeenheder. Frem til 1873 regnedes i rigsdaler, mark og skilling, der efter i kroner og øre. En rigsdaler var 6 mark og en mark 16 skilling. En rigsdaler var altså 96 skilling. Hvis man i et materiale finder sammenregninger, hvor en (rigs)daler er 48 skilling, er det fordi, man her har anvendt den såkaldte lybske skilling, der svarede til to skilling dansk. I kronesystemet har en krone hele tiden som i dag været 100 øre.

Flere parallelle møntværdisystemer til 1838

I praksis kan man imidlertid godt få brug for lidt mere differentieret viden, når man skal forstå beløbsangivelser i rigsdalermark-skilling-systemet. Dels optræder der specielt i periodens begyndelse og så andre møntenheder, dels brugte man helt til 1838 regneenhederne rigsdaler, mark og skilling med det nævnte forhold mellem enhederne i flere forskellige parallelle pengesystemer, som der ikke var noget fast værdiforhold imellem. En rigsdaler i det ene pengesystem havde altså ikke samme værdi som en rigsdaler i det andet samtidige pengesystem, og fordi man kender værdiforholdet mellem en rigsdaler i de to pengesystemer et bestemt

år, behøver det ikke et tidligere eller senere år at have været det samme. Der har dog på ethvert tidspunkt været et pengesystem, som er blevet opfattet som det almindelige for den daglige omsætning, og som beløbsangivelser i rigsdaler, mark og skilling må formodes at referere til, hvis andet ikke er anført. Den form for værdiangivelser er anvendt i den sidste del af denne publikation i afsnit, hvor der er anført priser og lønninger årti for årti. For beløbsangivelser, som man finder i kontrakter fra før 1838, kan der derimod være god grund til at være opmærksom på, hvilket af rigsdalersystemerne det refererer til.

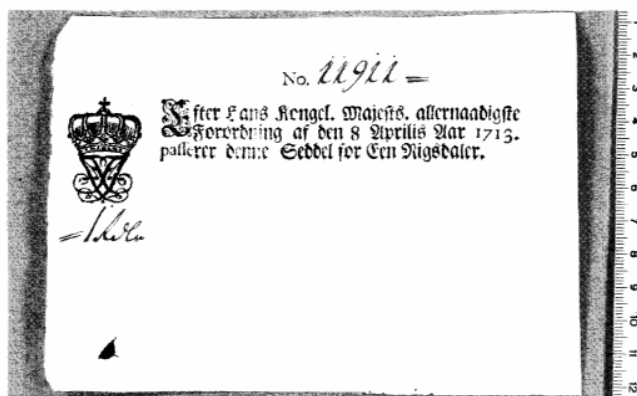
Speciedaler-systemet ved 1640

Der er ikke noget specielt hverken mønt historisk eller prishistorisk ved året 1640; men et sted skal historien jo starte, og der for vil vi begynde med en beskrivelse af møntsystemet på dette tidspunkt. Datidens standardmøntenhed, som anvendtes ved betaling af større beløb, var rigsdaleren, senere kaldet rigsdaler specie. Denne var som nævnt lig 6 mark af hver 16 skilling. Desuden udmøntedes naturligvis forskellig småmønt (en, to, fire, seks og otteskillinger).

Krone-systemet

Man ophørte dog hurtigt med at udmønte rigsdaler til den daglige omsætning, og fra 1650'erne og frem blev den største

[Side 7](#)

Rigsbanksdalerseddel fra 1713. (Den Kongelige Mønt og Medaljesamling)

gangbare mønt efterhånden »kronen« og kaldet »slettedaler«. Hermed var imidlertid ikke indstiftet nogen egentlig ændring i møntsystemet. Kronen var fire mark (af hver 16 skilling), og regningsenheden vedblev at være rigsdaler af seks mark. Efterhånden blev kronemønten imidlertid slået med et ringere sølvindhold pr. rigs daler end specierigsdaleren, og der opstod derfor kursforskelle mellem rigsdaleren specie og rigsdaler kronemønt. Udmøntningen i kronesystemet ophørte praktisk talt i 1700 tallets første år, og kronemønten erstattedes derfor som den gangbare betalingsform med den såkaldte kurant mønt. Kurant-systemet i form af mønt Der var dog også her tale om en gradvis overgang. Fra

slutningen af 1670'erne måtte man konstatere, at sølvindholdet i den faktiske cirkulerende »kurante« mønt blev lavere end krone- møntfoden. Da kurantmønten blev slået med ringere sølvindhold end kronemønten, opstod der hurtigt kursforskelle mellem mønterne i kronesystemet og mønterne i kurant systemet, ligesom der allerede var opstået kursforskelle mellem mønter i speciesystemet og mønter i kronesystemet.

Det væsentligste møntstykke i kurant systemet i 1700 tallet var 24 skillingen (også kaldet rigsort). Regneenhederne for

Side 8

Nødpengeseddel udstedt af fattigkommissionen i Ålborg omkr. 1810. Efter Danmarks involvering i Napolionskrigene fra 1807 opstod en krigsinflation med stærkt stigende priser og mangel på skillemønt. (Aalborg historiske museum)

kurantmønten var imidlertid de samme som for speciemønten og for kronemønten (rigsdaler af 6 mark af 16 skilling). I 1700 tallets anden halvdel kan man som regel gå ud fra, at såvel den anvendte regneenhed som den faktiske betalingsenhed er kurantmønten.

Kurant-systemet i form af sedler

Fra 1713 til 1729 og igen fra 1737 cirkulerede foruden mønter også sedler, hvis vekselkurs fluktuerede i takt med seddelmængden og transaktionsbehov. 1718 havde en rigsdaler i sedler en sølvværdi, der var under halvdelen af en rigsdaler i speciedaler og cirka to tredie-

dele af sølvværdien af rigsdaler i kurantmønt. I løbet af 1720'erne nåede sølvværdien af en rigsdaler i sedler dog op på godt 21 gram sølv ligesom en rigsdaler i kurant mønt, og sedlerne kunne i denne omgang fjernes fra omsætningen.

Da der igen kom sedler i omløb fra 1737, holdt sedlerne de første år samme sølvværdi som de cirkulerende kurant mønter, fordi sedlerne til 1755 var umiddelbart indløselige med sølv. Bortset fra kortere perioder opstod en væsentlig kursforskel mellem sedlerne og de cirkulerende kurantmønter dog først i begyndelsen

Side 9

af 1780'erne, og i midten af 1790'erne lykkedes det at få bragt en rigs daler i sedler op på samme værdi som en rigsdaler i kurantmønt. Efter 1801 og specielt efter 1807 gik det imidlertid galt, og sedlernes værdi raslede ned, mens den traditionelle kurantmønt forsvandt fra omsætningen. Selv kobber skillemønten forsvandt og måtte erstattes med mønter med mindre kobberindhold pr. skilling, fordi værdien af kobberindholdet i de gamle skillemønter nu over steg møntens værdi på grund af seddelkursens fald. Mange steder måtte man af mangel på skillemønt trykke nødpengesedler med lave skillingsbeløb for at kunne klare den daglige omsætning og f.eks. det lokale fattigvæsens udbetaling til de fattige.

Værdiforholdet mellem de forskellige møntsystemer

Betalinger af større beløb var ikke altid angivet i den på tidspunktet gangbare møntsort. For at kunne omregne fra rigs daler specie til rigsdaler kronemønt, rigs daler kurantmønt eller rigsdaler sedler (eller omvendt) er i tabellen s. 11 ff. anført den omtrentlige værdi af de andre rigsdalerformer i procent af rigsdaler specie.

Reformen i 1813

I 1813 forsøgte man at stabilisere systemet ved at erstatte rigsdaler specie med et sølvindhold på 25,281 gram som officiel grundenhed i værdisystemet med en rigs bankdaler med et sølvindhold på 12,64 gram, altså den halve værdi. Som beskrevet i det foregående afsnit, var rigsdaler specie dog for længst forsvundet som faktisk cirkulerende møntform ligesom kronemønten.

I praksis gennemførte man reformen ved at nedskrive alle priser til en sjettedel. Det, der for reformen var en rigsdaler kurant (96 skilling), blev efter reformen 16 rigsbanksilling. Da reformen ikke kunne følges op af en øjeblikkelig pengeombytning, skete der i praksis det, at man ganske vist anførte priserne i det nye møntsystem, men i praksis betalte med sedler og skillemønt fra det gamle møntsystem.

Montreformen i 1813 løste ikke problemet med, at sedlerne havde lavere værdi end værdien af de 12,64 gram sølv pr. rigs bankdaler. I december 1813 var værdien af en rigsbankdaler i sedler kun Ca. en fjerdedel af værdien af en i rigsbankdaler i »rede sølv« hvilket var betegnelsen for betaling i faktiske sølvmonter. Sedlernes værdi i forhold til rede sølv forbedredes dog nogenlunde hurtigt frem til 1818 og der efter langsomt til 1837, hvor værdien af en rigsbankdaler i rede sølv var den samme som værdien af en rigsbankdaler i sedler. Samtidig med at der var kursforskel mellem rigsbankdaler »rede sølv« og rigs bankdaler sedler, idet en rigsbankdaler i sedler frem til 1837 havde lavere værdi end en rigsbankdaler i »rede sølv« eksisterede der imidlertid en mellemreform betegnet rigsbankdaler sølvværd«. Mens en rigsbankdaler sedler i 1813 kun var Ca. en fjerdedel så meget værd som en rigsbankdaler i »rede sølv«, var en rigs bankdaler i »sølvværdi« på dette tids punkt Ca. halvt så meget værd som en rigs

Side 10

Pengeenhederne og forholdet imellem dem

Værdien af rigsdaler kronemønt, rigsdaler kurantmønt og rigsdaler sedler i procent af rigsdaler specie 1640 1813

år	krone mønt	kurant mønt	sedler	år	krone mønt	kurant mønt	sedler
1640	-	100		1670	96	96	-
1641	-	100	-	1671	96	96	-
1642	-	100	-	1672	96	96	-
1643	-	100	-	1673	96	96	-
1644	-	91	-	1674	96	96	-
1645	-	91	-	1675	96	96	-
1646	-	91	-	1676	96	96	-
1647	-	91	-	1677	96	96	-
1648	-	97	-	1678	96	95	-
1649	-	97	-	1679	96	95	-
1650	-	98		1680	96	95	-
1651	98	98		1681	95	94	-
1652	96	96	-	1682	95	94	-
1653	96	96	-	1683	94	93	-
1654	96	96	-	1684	93	92	-
1655	96	96	-	1685	92	91	-
1656	96	96	-	1686	91	89	-
1657	96	96	-	1687	91	89	-
1658	96	96	-	1688	91	90	-
1659	96	96	-	1689	91	90	-
1660	96	96	-	1690	91	89	-
1661	96	96	-	1691	91	89	-
1662	96	96	-	1692	92	90	-
1663	96	96	-	1693	94	92	-
1664	96	96	-	1694	93	90	-
1665	96	96	-	1695	91	90	-
1666	96	96	-	1696	89	86	-
1667	96	96	-	1697	89	86	-
1668	96	96	-	1698	88	87	-
1669	96	96	-	1699	89	87	-

Side 11

Værdien af rigsdaler kronemønt, rigsdaler kurantmønt og rigsdaler sedler i procent af rigsdaler specie 1640 1813

år	krone mønt	kurant mønt	sedler	år	krone mønt	kurant mønt	sedler
1700	89	86	-	1730	88	85	-
1701	89	87	-	1731	87	85	-
1702	89	87	-	1732	87	85	-
1703	88	86	-	1733	88	85	-

Pengeenhederne og forholdet imellem dem

1704	86	84	-	1734	87	84	-
1705	85	81	-	1735	88	84	-
1706	85	82	-	1736	89	85	-
1707	86	83	-	1737	90	86	85
1708	87	83	-	1738	92	86	85
1709	87	84	-	1739	90	85	84
1710	87	84	-	1740	89	84	84
1711	87	84	-	1741	90	85	84
1712	88	84	-	1742	90	85	84
1713	87	83	-	1743	90	84	83
1714	86	82	81	1744	89	83	83
1715	86	81	66	1745	88	82	82
1716	84	79	63	1746	88	84	84
1717	84	77	55	1747	92	86	85
1718	84	73	49	1748	92	86	86
1719	84	70	44	1749	91	85	85
1720	85	71	50	1750	91	85	85
1721	86	72	60	1751	90	85	85
1722	85	71	60	1752	92	86	85
1723	86	70	63	1753	93	85	85
1724	86	68	63	1754	93	86	85
1725	86	69	64	1755	-	85	85
1726	87	83	78	1756	-	85	84
1727	87	83	79	1757	-	91	88
1728	87	84	80	1758	-	93	90
1729	87	84	84	1759	-	94	90

Side 12

Værdien af rigsdaler kronemønt, rigsdaler kurantmønt og rigsdaler sedler i procent af rigsdaler specie 1640 1813

år	krone mønt	kurant mønt	sedler	år	krone mønt	kurant mønt	sedler
1760	-	83	82	1790	-	81	68
1761	-	80	77	1791	-	81	73
1762	-	81	76	1792	-	81	72
1763	-	81	80	1793	-	81	72
1764	-	79	77	1794	-	80	80
1765	-	83	82	1795	-	84	80
1766	-	83	82	1796	-	85	80
1767	-	85	79	1797	-	84	80
1768	-	82	82	1798	-	83	80
1769	-	80	79	1799	-	81	80
1770	-	80	79	1800	-	83	76
1771	-	81	79	1801	-	-	72
1772	-	79	77	1802	-	-	72
1773	-	79	76	1803	-	-	70

Pengeenhederne og forholdet imellem dem

1774	-	79	79	1804	-	-	69
1775	-	81	81	1805	-	-	72
1776	-	81	81	1806	-	-	71
1777	-	81	82	1807	-	-	68
1778	-	83	82	1808	-	-	59
1779	-	82	80	1809	-	-	32
1780	-	81	80	1810	-	-	21
1781	-	81	78	1811	-	-	13
1782	-	80	76	1812	-	-	10
1783	-	81	72	1813 marts	-	-	5,9
1784	-	80	73	1813 juni	-	-	2,5
1785	-	80	74	1813 sept.	-	-	0,7
1786	-	79	74	1813 dec.	-	-	1,9
1787	-	79	71				
1788	-	78	69	1813 gns.	-	-	1,6
1789	-	82	64				

Side 13

Værdien af rigsdaler »sølvværdi« og rigsbankdaler sedler i procent af rigsbankdaler rede sølv 1813 1839.

år	sølv- værdi	sedler	år	sølv- værdi	sedler
1813 marts		61	1825	93	94
1813 juni		29	1826	91	87
1813 sept.	53	26	1827	90	90
1813 dec.	53	25	1828	92	93
1814	53	38	1829	97	96
1815	53	32			
1816	53	29	1830	97	95
1817	53	41	1831	97	95
1818	62	73	1832	97	95
1819	79	77	1833	97	96
			1834	97	97
1820	79	77	1835	98	98
1821	80	78	1836	100	100
1822	80	79	1837	100	100
1823	80	80	1838	100	100
1824	82	84	1839	100	100

bankdaler i »rede sølv«. Rigsbankdaler »sølvværdi« var nemlig ikke udtryk for den faktiske kurs mellem sedler og sølv mønt, men var endnu et statsligt forsøg på at regulere markedet ved kvartalsvis officielt at fastsætte en kurs, der skulle bruges i en række betalingsforhold. Fra 1822 var den faktiske sølvværdi af en rigsbankdaler »sølvværdi« praktisk talt den samme som sølvværdien af en rigsbankdaler i sedler, og i 1837 nåede sedlerne op i en kurs, så sølvværdien af en rigsbankdaler i de tre systemer var identisk. Efter dette tidspunkt er der altså ingen forskel i praksis på værdiangivelser i »sedler«, i »sølv værdi« eller i »rede sølv«.

Selv om den officielle betegnelse for møntenheden fra 1813 er rigsbankdaler, forkortet rbd., (af 96 rigsbanksilling) skete der dog i praksis det, at møntenheden som for betegnede rigsdaler, og at man for skillingsbeløb ikke anvendte betegnelsen rigsbanksilling, men skilling som før. I de oversigter over priser og lønninger årti for årti, der er anført her fra s.20 og frem, er betegnelserne rigsbankdaler og rigsbanksilling anvendt for årti et 1810-19 for at skelne mellem kurant mønt og rigsbankdalermønt. For de følgende årtier frem til 1870-79 er derimod

Side 14

Danske kroners værdi i procent af guldværdien 1913 28

år	%	år	%	år	%	år	%
1913	100%	1917	111%	1921	68%	1925	81%
1914	97%	1918	109%	1922	78%	1926	99%
1915	96%	1919	84%	1923	67%	1927	100%
1916	104%	1920	60%	1924	63%	1928	100%

anvendt de sædvanlige betegnelser rigsdaler og skilling, selv om det formelt korrekte ville have været rigsbankdaler og rigsbanksilling indtil 1854, hvor man tog konsekvensen af den faktiske sprogbrug og ændrede betegnelserne fra rigsbankdaler og rigsbanksilling til rigsdaler og skilling.

Krone-systemet fra 1873

Mens rigsdalersystemet frem til 1813 og rigsbankdalersystemet fra 1813 havde bygget på, at en rigsdaler og senere en rigsbankdaler var udtryk for en vis vægt mængde sølv, indførtes i 1873 et system, hvor grundenheden i systemet var en krone af hundrede øre, og hvor kronen ikke var knyttet til nogen bestemt vægtmængde sølv, men til en vægtmængde guld (0,44803 gram pr. krone). Ved systemet fik Danmark og Sverige samme krone værdi, og kort efter sluttede Norge sig og så til systemet.

Omregningen fra rigsdaler til kroner foregik ved, at en rigsdaler (af 96 skilling) sættes lig 2 kroner (af hver 100 øre).

I 1914 suspenderedes det faste forhold mellem krone seddelværdi og guld, og dermed ophørte det fælles nordiske møntsystem også. I 1927 lykkedes det ved en bevidst politik at bringe kronen op på samme guldværdi som

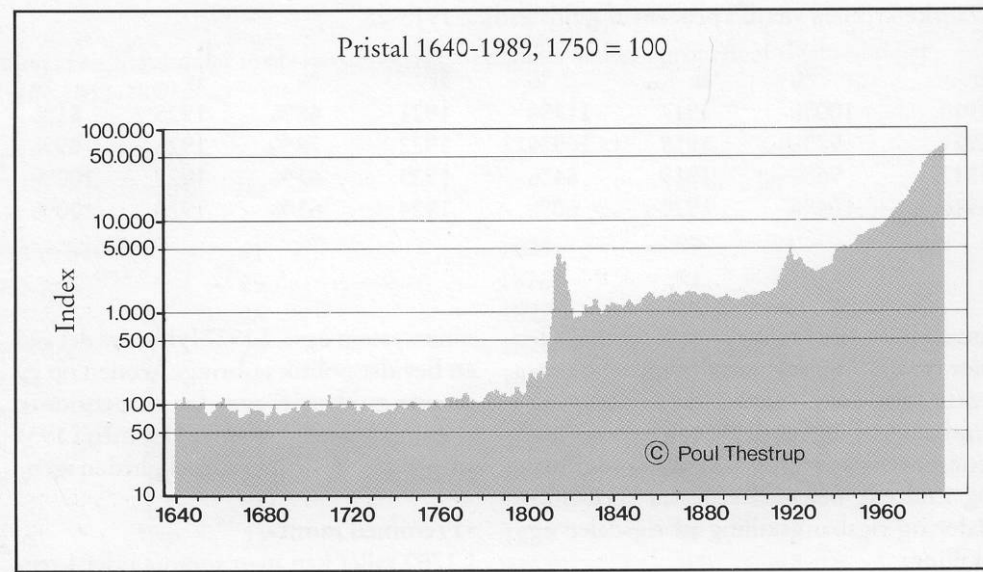
for suspensionen af guldindløseligheden i 1914, men i 1931 suspenderedes guldindløseligheden igen.

»Fremmed mønt«

I 1700 tallet kan man somme tider i regningen (for f.eks. håndværkerlønninger) se beløb anført i »skilling lybsk«. Omregningen er her uproblematisk, idet en lybsk skilling er to skilling dansk efter speciestandard. Den lybske skilling var også den i praksis anvendte regneenhed for skilling i hertugdømmerne. Her gik der altså 48 skilling (lybsk) på en rigsdaler.

Fra 1788 indføres imidlertid et egentligt separat pengesystem i hertugdømmerne, idet man her officielt genindførte specie daleren som møntenhed. Væsentligere var det dog, at der indførtes et fast værdiforhold mellem den cirkulerende slesvig-holstenske kurant og speciedaleren, hvilket igen medførte, at der blev et fast kurs forhold mellem den slesvig-holstenske kurant og »Hamborg Bankoo«, der var den monetære regneenhed for hertugdømmernes hovedhandelspartner Hamborg. I det slesvig-holstenske system inddeltes

Side 15

kurantdaleren som i Hamborg og Lübeck i 3 mark af 16 schilling af 12 pfennig. Omsætningsforholdet var her 100 rigsdaler specie = 125 rigsdaler kurant.

Efter den danske pengereform i 1813 var omregningsforholdet, at 100 rigsbankdaler (dansk) rede sølv svarende til 187 »mark sles-

vig-holstensk kurant. Ved »patenter« af 10. februar 1854 indførtes det danske møntsystem officielt i Slesvig og Holsten fra 1. april 1854.

Side 16

Prisudviklingen 1640-1989 generelt

Om at gøre vold på den historiske virkelighed
Det er helt uden mening at opstille en enkelt række tal i en tabel eller at tegne en grafisk afbildning, som skal vise den generelle prisudvikling gennem flere hundrede år. Ikke desto mindre vil det blive gjort her. Når det er uden mening at spænde over adskillige århundreders pris udvikling, er årsagen den, at vareudbuddet undervejs har ændret sig fundamentalt. Et pristal, der skal dække hele perioden fra 1640 til nutiden, bygger undervejs på helt forskellige varer.

For kortere perioder kan man derimod naturligvis godt sige noget om prisudviklingen. Den figur der er gengivet overfor, og som dækker hele perioden 1640 til 1989, bør ikke anvendes til f.eks. at konkludere, at priserne i 1989 var ca. 600 gange så høje som i midten af 1600 tallet. Et sådant udsagn er meningsløst. Hvad figuren kan bruges til, er derimod at sige noget om, hvordan priserne bevægede sig indenfor kortere perioder.

Ved beregningen af talgrundlaget for figuren er der med mellemrum sket en ud skiftning af de varer, som indgår i beregningerne. Det er forsøgt altid at bruge en varesammensætning svarende til almindelige menneskers forbrug. For de første par århundreder har det dog praktisk talt udelukkende været nødvendigt at anvende fødevarepriser. Senere indgår flere varer. En udgift som husleje kommer forholdsvis sent med.

Der er ikke nogen grund til at forsøge i detaljer at forklare, hvordan man beregner sådanne pristal. Man bør dog måske nævne, at det, at varerne undervejs skiftes ud, ikke medfører »knæk« på kurven af den grund.

Når man tegner en kurve som den, der her er gengivet, er det meget væsentligt for det indtryk, den kommer til at give, hvilke enheder der er anvendt på skalaerne. Her er der anvendt en lodret skala, der er så tilpas sammentrykket, at prisudviklingen helt frem til i dag kan vises. Dette er bl.a. gjort ved at anvende en såkaldt logaritmisk skala. En sådan skala har den egenskab, at lodrette stykker af samme længde ikke angiver samme absolutte vækst, men samme procentvise vækst. Man ser på skalaen, at der er lige så langt fra 100

til 1.000 som fra 1.000 til 10.000. Denne måde at tegne på medfører bl.a., at samme procentvise vækst i to tidsperioder bliver afbildet som kurvestykker med samme hældning. Jo stejlere kurven for en periode er, jo kraftigere var den procent vise prisvækst i denne periode.

Ved beregningen af kurven er priserne udtrykt i det til hver tid anvendte almindelige betalingsmiddel. Hvis priserne ikke havde været udtrykt i sedler (og skille mønt), men i sølvværdi, ville kurven have et væsentligt anderledes forløb i nogle perioder, specielt under napoleonskrigene. Når det imidlertid ikke er valgt at ud

Side 17

trykke priserne i sølvværdi, men i daglig dagens betalingsmidler, er det, fordi dette må være den måde, man i samtiden må have opfattet prisudviklingen på. Hvis man ønsker at sammenligne priserne med samtidige lønninger, er det da også helt uvæsentligt, hvordan prisudviklingen udtrykt i sølvværdi er forløbet. Lønningerne ud betales. Jo også i sedler (og skillemønt).

Det mest dominerende træk ved figuren er den stærke prisvækst fra omkring 1810 til 1815. Selv den inflation, som Danmark oplevede i 1960'erne og 1970'erne, var intet at regne mod inflationen 1810-15. Den kraftige inflation 1810-15 får så til gengæld prisudviklingen fra 1640 til ca. år 1800 til at se helt ubetydelig ud. Det vil imidlertid være forkert at drage denne konklusion. For almindelige mennesker var prisudviklingen i 1600 og 1700 tallet af stor betydning ikke fordi priser (og lønninger) på lang sigt steg men fordi de svingede relativt voldsomt op og ned fra år til år. Prissvingningerne i denne periode skyldtes fortrinsvis de enkelte års varierende høstresultater. Misvækst medførte høje fødevarepriser. Samtidig medførte denne prismekanisme, at det ikke havde nogen mening på kort sigt at lade lønningerne følge priserne. Hvis man havde ladet lønningerne stige i misvækstår, ville fødevarepriserne have været steget endnu mere.

Dette er naturligvis en nutidig argumentation. Realiteten er imidlertid, at lønningerne langt op i tiden var praktisk talt konstante over lange perioder. Et begreb som løbende lønjustering træffer man først på fra slutningen af 1700 tallet og som en normal foreteelse først efter midten af 1800 tallet.

Ser man imidlertid bort fra korttidssvingningerne selv om de var det helt væsentlige for samtidens mennesker kan vi på figuren se, hvordan prisniveauet ikke steg fra 1640 til ca. 1740, men at det derefter med svingninger steg jævnt op mod år 1810, hvorefter den voldsomme inflation indtrådte. Fra 1815 til 1822 faldt priserne, og herefter fik man et niveau, som ikke ændrede sig meget for første verdenskrig, hvor man igen fik inflation, om end ikke så kraftigt som under Napoleonskrigene. Efter første verdenskrig faldt priserne igen noget dog ikke til for krigsniveau og fra midten af 1930'erne og til i dag har vi vænnet os til, at priserne hvert år er højere, end de var året før, selv om der har været forskel på, hvor meget priserne er steget i de enkelte år.

Side 18

Udvalgte pris- og lønoplysninger årti for årti

Principper

På de følgende mange sider er anført priser for forskellige varetyper og nogle udvalgte lønninger årti for årti. Oplysningerne stammer mange forskellige steder fra. Det har derfor ikke været muligt altid at bringe prisoplysninger for de samme varer i et årti, det foregående og det efter følgende. Grunden hertil er således ikke bare, at der efterhånden skete en udvikling i, hvilke varer der omsattes, men oftest simpelthen, at der ikke har været tilgængelige kilder til de ønskede pris og lønoplysninger.

Der er valgt det princip altid at anføre priserne i de i samtiden anvendte vægt- og rumenheder. Hvis man ønsker omregning til moderne vægt- og rumenheder, må man bruge omregningsværdierne fra

»Pund og alen«, som er udsendt i samme serie som denne bog.

Et andet hovedprincip er, at priserne og lønningerne altid er angivet i den for den enkelte periode almindelige møntform. Priserne og lønningerne er altså angivet i det, der på de enkelte tidspunkter var den kurante møntform i daglig handel f.eks. torvehandel. Pris og lønoplysningerne her bør derfor kunne sammenlignes med almindelige oplysninger, som man måtte finde andetsteds. I de perioder, hvor den almindelige betalingsform har været sedler, er de her anførte oplysninger således i sedler etc. Dette medfører så igen, at pris angivelser, der i perioden ca. 1813-30 i andet materiale er anført som pris i rede sølv eller sølvværdi (hvad der ikke er det samme), ikke er umiddelbart sammenlignelige med de her i denne bog anførte priser og lønninger, der er i sedler (og småmønt).

Side 19

1640-1649

Fødevarer

Vi kender ikke direkte prisen på brød i byerne, men ud fra kornprisen må det antages, at et pund groft rugbrød har kostet fra 1 til 2 skilling, alt efter rugprisens højde. En snes æg kostede 8 skilling og et par høns 16-20 skilling. En gås kostede 20 skilling. Saltet torsk kostede 4 rigsdaler pr. tønde. Norsk tørfisk (bergenfisk) kostede 14-15 rigsdaler pr. skippund.

Landbrugsprodukter

En okse kostede 8-13 rigsdaler og en ko 4-6 rigsdaler. Et svin kostede 2 rigsdaler og et lam knap 1 rigsdaler. Smør kostede 16 rigsdaler pr. tønde. Flæsk kostede 16-20 rigsdaler pr. skippund (højest i 1643-44). Sjællands kapitelstakst for korn varierede på den måde, at prisen for en tønde rug var lavest for høsten i 1645, hvor taks ten var 162 skilling pr. tønde og højest for høsten i 1649, hvor taksten var 288 skilling pr. tønde. I de andre år af perioden lå taksten mel-

lem disse to yderpunkter. For byg var Sjællands kapitelstakst lavest i 1645 (134 skilling pr. tønde) og højest i 1649 (208 skilling pr. tønde), mens Sjællands kapitelstakst for havre varierede mellem 56 skilling pr. tønde og 96 skilling pr. tønde. (Kapitelstakst: den årlige fast satte afløsningspris for tiende og landgildekorn i hvert stift)

Byggematerialer og metaller

Et tusinde mursten kostede 7-10 rigsdaler. Et skippund jern kostede 11 rigsdaler og et skippund bly 22 rigsdaler.

Andre priser

En tønde tjære kostede 4-5 rigsdaler og en tønde salt ca. det samme. Et læs brænde kostede 16 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1640-

49 på følgende måde: 1040:105; 1641:99;
1642:99; 1643:105; 1644:121;
1645:102; 1646:99; 1647:100;
1648:98; 1649:98. For dette tiår er pris-
bevægelsen beregnet ud fra jysk prismateriale.
Den høje værdi for 1644 skyldes formentlig
krigshandlingerne i Jylland. Tilsvarende kraf-
tige prisstigninger dette år synes ikke at have
fundet sted på Fyn og Sjælland.

Lønninger

En arbejdsmand (savskærer) fik 20 skilling om
dagen, mens en murer eller tømrer fik 32 skil-
ling om dagen.

1650-1659

Fødevarer

Vi kender heller ikke for dette årti direkte pri-
sen på brød i byerne. men ud fra korn priserne
må det antages, at et pund groft rugbrød har
kostet 1-2 skilling i denne periode, alt efter
rugprisens højde. Et pund flæsk kostede 5 skil-
ling og et pund smør 8 skilling, mens et pund
islandsk tørfisk kunne fås for 3 skilling. En hel
gås kostede 34 skilling og en snes æg 12 skil-
ling. Importerede varer var dyre. Et pund ris
ko stede 9 skilling, et pund rosiner 14 skilling
og et pund sukker fra 27 til 44 skilling.

Side 20

Landbrugsprodukter

En okse kostede 15 rigsdaler. Sjællands kapi-
telstakst for korn varierede på den måde, at
prisen på en tønne rug var lavest for høsten i
1654 (72 skilling) og højest for høsten i 1651
(3 rigsdaler 24 skilling). I de andre år i perio-
den lå prisen mellem disse to yderpunkter. For
byg var Sjællands kapitelstakst lavest i 1654
med 90 skilling og højst i 1652 med 2 rigsdal-
ler 40 skilling, mens Sjællands kapitelstakst
for havre varierede mellem 64 skilling (høsten
i 1651 og 1654) og 1 rigsdaler (høsten i 1650,
1652, 1653, 1655, 1656 og 1659).

Byggematerialer og metaller

1.000 almindelige mursten kostede Ca. 7 rigs-
daler, mens et skippund rullebly kostede Ca.
20 rigsdaler, og et skippund jern 11 rigsdaler.

Andre priser

Et læs brænde kostede 24 skilling, et pund
talglys 12 skilling og et pund vokslys 46 skil-
ling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer
med 1750 lig 100 varierer for perioden 1650
59 på følgende måde: 1650:98; 1651:98;
1652:104; 1653:104; 1654:83;
1655:75; 1656:77; 1657:84;
1658:87; 1659:102.

Lønninger

En arbejdsmand i Helsingør på egen kost fik
16 skilling pr. dag om vinteren og 20-24 skil-
ling pr. dag om sommeren. En muremester
sammesteds fik (også på egen kost) 36 40 skil-
ling, pr. dag om sommeren.

1660-1669

Fødevarer

Ud fra kornprisernes højde i perioden må vi
antage, at et pund groft rugbrød i byerne har
kostet mellem 1 og 3 skilling, alt efter om årets
kornpriser var høje eller lave. Et pund flæsk
kostede 5 skilling og et pund smør 7 skilling,
mens et pund islandsk tørfisk kostede 4 skil-
ling. Et pund svesker kostede 7 skilling, og et
pund mandler 24 skilling, mens et pund risen-
gryn kunne fås for 10 skilling.

Landbrugsprodukter

En tønne smør kostede 16 18 rigsdaler, mens
en tønne rug i almindelig handel kostede mel-
lem $\frac{1}{4}$ og $4\frac{1}{2}$ rigsdaler. Prisen var højest i
1661. Sjællands kapitelstakst for rug var lavest
for høsten i 1688 (1 rigsdaler pr. tønne) og hø-
jest for høsten i 1661 (4 rigsdaler 48 skilling
pr. tønne). For byg var Sjællands kapitelstakst
lavest for høsten i 1668 og 1669 (1 rigsdaler)
og højest for høsten i 1661 (3 rigsdaler). For
havre var taksten lavest for høsten i 1668 (60
skilling) og højest for høsten i 1661 (1 rigsdal-
ler 32 skilling).

Byggematerialer og metaller

Et tusinde mursten kostede $6\frac{2}{3}$ rigsdaler, mens
1.000 tagsten kostede 10 rigsdaler. Et læs
langhalm til tagtækning kunne fås for 1 rigsdal-
ler, mens en tønne stenkalk kun kostede 16
skilling. Et skippund

Side 21

jern kostede 8 rigsdaler, og et skippund bly 20-21 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 1¼ til 2 rigsdaler. Et pund talglys kostede 14 skilling og et pund voksllys 46 skilling, mens en alen vadmel kunne fås for 24 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for føde varer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1660 - 69 på følgende måde: 1660:105;
1661:108; 1662:119; 1663:99;
1664:90; 1665:85; 1666:86;
1667:85; 1668:87; 1669:73.

Lønninger

En arbejdsmand i Helsingør på egen kost fik 20-24 skilling pr. dag om sommeren og 16-20 skilling pr. dag om vinteren. En arbejdsmand i Ribe fik 16 skilling pr. dag om vinteren og 16-20 skilling pr. dag om sommeren.

1670-1679

Fødevarer

Ud fra kornprisernes højde må vi antage, at et pund groft rugbrød i byerne har kostet 1- 2 skilling varierende med rugprisens højde. Et pund flæsk kostede 4 skilling og et pund smør 6½ skilling, mens et pund islandsk tørfisk kostede 3 skilling. Et pund ost kostede 3 skilling og et pund svesker 4 skilling, mens en pot brændevin kostede 13-14 skilling. Et pund kanel kostede 2 rigsdaler.

Landbrugsprodukter

En tønne smør kostede 14 17 rigsdaler og en tønne rug kostede i almindelig handel i begyndelsen af 1670'erne 1 rigsdaler. Sjællands kapitelstakst for rug varierede i perioden mellem 1 rigsdaler og 22 skilling for høsten i 1670 og 2 rigsdaler 66 skilling for høsten i 1674. For byg sattes laveste kapitelstakst for høsten i 1670 og 1673 (1 rigsdaler) og højest for høsten i 1676 (1 rigsdaler 76 skilling). For havre sattes la veste kapitelstakst for høsten i 1673 (66

skilling) og højest for høsten i 1676 og 1677 (1 rigsdaler 24 skilling).

Byggematerialer og metaller

1.000 mursten kostede 6½ rigsdaler og 1.000 tagsten 10 rigsdaler. Langhalm til tækning kostede 1 rigsdaler pr. læs og en tønne stenkalk kostede 18 skilling. Et skippund jern kostede 9 rigsdaler og et skippund bly 18-20 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 2 rigsdaler. Et pund talglys kostede 12 skilling og et pund voksllys 36 skilling. En alen vadmel kostede 20 skilling og et pund tobak 20 24 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for føde varer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1670 79 på følgende måde: 1670:73; 1671:74;
1672:78; 1673:79; 1674:79;
1675:92; 1676: 87; 1677:87;
1678:87; 1679:85.

Side 22

Lønninger

En arbejdsmand i Helsingør på egen kost fik 20 skilling pr. dag om sommeren og 12-20 skilling pr. dag om vinteren. En arbejdsmand i Ribe fik 20-24 skilling pr. dag om sommeren og 16-20 skilling pr. dag om vinteren.

1680-1689

Fødevarer

Fra 1684 kender vi brødpriserne fra de københavnske brødtakster. Et pund groft rugbrød kostede normalt omkring 1 skilling men prisen varierede naturligvis med rugprisen, og i begyndelsen af 1685 var prisen over 2 skilling. Et pund flæsk kostede 3½-4 skilling, et pund oksekød 3-3½ skilling, og et pund smør 6 skilling, mens et pund islandsk tørfisk kostede 2½-3 skilling. En pot brændevin kostede 9-10 skilling.

Landbrugsprodukter

En tønne smør kostede 12-18 rigsdaler. Sjællands kapitelstakst pr. tønne rug varierede i perioden mellem 1 rigsdaler 24 skilling (1680-

høsten) og 3 rigsdaler (1684-høsten). For byg var laveste kapitelstakst i perioden 1 rigsdaler (1680-høsten) og højeste 2 rigsdaler 72 skilling (1684-høsten). For havre var laveste kapitelstakst i perioden 60 skilling (1680-høsten) og højeste 1 rigsdaler 48 skilling (1684-høsten).

Byggematerialer og metaller

1.000 mursten kostede 9 rigsdaler og et skip-pund jern 9 rigsdaler.

Andre priser

En favn bølgebrænde kostede 2 rigsdaler. Et pund talglys kostede 10 skilling og et pund vokslys 48 skilling. En alen vadmel kostede 16-20 skilling og et pund tobak 16-24 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1680-89 på følgende måde: 1680:82; 1681:69; 1682:76; 1683:77; 1684:85; 1685:101; 1686:82; 1687:78; 1688:77; 1689:80.

Lønninger

En arbejdsmand i Helsingør på egen kost fik 20 skilling pr. dag om sommeren og 16-20 skilling pr. dag om vinteren. I København fik tilsvarende arbejdere 20 skilling pr. dag om sommeren og 16-20 skilling om vinteren. I Ribe fik en arbejdsmand 20 skilling pr. dag om sommeren og 16 skilling om vinteren.

1690-1699

Fødevarer

Et pund groft rugbrød i København var i denne periode billigst i 1695, hvor det kun kostede godt 1 skilling, og dyrest i 1698-99, hvor prisen var over 2 skilling. Et pund flæsk kostede 3-5 skilling, et pund oksekød 3½-4 skilling og et pund smør 6 skilling, mens et pund islandsk tørfisk kostede 3 skilling. En pot brændevin kostede

Side 23

9-10 skilling og en pot el ¾-1½ skilling efter kvalitet og bygprisens størrelse.

Landbrugsprodukter

En tønde smør kostede 14-18 rigsdaler. Det laveste beløb, Sjællands kapitelstakst for rug sættes til perioden, var 1 rigsdaler 40 skilling pr. tønde (1694-høsten) og det højeste 4 rigsdaler 8 skilling (1699-høsten). For byg var laveste takst 1 rigsdaler 8 skilling (1695-høsten) og højeste 2 rigsdaler 64 skilling (1699-høsten). For bane var laveste takst 72 skilling (1694-høsten) og højeste 1 rigsdaler 32 skilling (1693-høsten).

Byggematerialer og metaller

Et tusinde mursten kostede 8 rigsdaler og 1.000 tagsten 8-12 rigsdaler. En tønde stenkul kostede 24 skilling og et skippund jern 8 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bølgebrænde kostede 1½-2 rigsdaler. Et pund talglys kostede 10 skilling. En alen vadmel kostede 16-24 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1690-99 på følgende måde: 1690:80; 1691:81; 1692:84; 1693:90; 1694:94; 1695:85; 1696:85; 1697:96; 1698:101; 1699:107.

Lønninger

En arbejdsmand på egen kost i Helsingør fik 16-20 skilling pr. dag om sommeren og 16 skilling om vinteren, mens lønnen i København var 24 skilling om sommeren og 12-24 skilling om vinteren. I Ribe var lønnen 20 skilling pr. dag om sommeren og 16 skilling pr. dag om vinteren.

1700-1709

Fødevarer

Et pund groft rugbrød i København kostede i de billigste år omkring 1 skilling og i de dyreste år godt 2 skilling. Et pund hvedemel kostede 4 skilling. Et pund flæsk kostede 5 skilling. Et pund oksekød 3½ skilling og et pund smør 7 skilling. Mens et pund islandsk tørfisk kostede 3-3½ skilling. Et pund ost kostede 2-3 skilling.

et pund svesker også 2-3 skilling, et pund urensset sukker 8-12 skilling og et pund kakao 20 skilling. En pot brændevin kostede 6-14 skilling og en pot øl $\frac{3}{4}$ -1½ skilling efter kvalitet og bygprisens højde.

Landbrugsprodukter

En tønde smør kostede 15-20 rigsdaler og en tønde hvede omkring $2\frac{2}{3}$ rigsdaler men varierende efter høstresultaterne. I perioden var den laveste sjællandske kapitelstakst for en tønde rug 1 rigsdaler 26 skilling (1702-høsten og 1703-høsten) og højeste 4 rigsdaler 32 skilling (1709-høsten). For byg var den laveste kapitelstakst 1 rigsdaler 12 skilling (1703-høsten) og højeste 2 rigsdaler 64 skilling (1709-høsten). For havre var laveste takst 56 skilling (1703-høsten) og højeste 1 rigsdaler 32 skilling (1709-høsten).

Side 24

Byggematerialer og metaller

1.000 mursten kostede 8 rigsdaler, 1.000 tagsten 14 rigsdaler. Langhalm til tag tækning kostede $\frac{2}{3}$ -1 rigsdaler pr. læs. En tønde stenkalk kostede 24 skilling. Et skippund jern kostede 8½ rigsdaler, et skippund bly 20 rigsdaler og et skippund kobber 100 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bølgebrænde kostede 1½-3 rigsdaler. Et pund talglys kostede 12 skilling. En alen vadmel kostede 26-28 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1700-09 på følgende måde: 1700:110; 1701:92; 1702:88; 1703:83; 1704:84; 1705:86; 1706:86; 1707:85; 1708:84; 1709:97.

Lønninger

En arbejdsmand i Helsingør fik på egen kost 16 skilling pr. dag sommer og vinter, mens lønnen i København var 16-24 skilling om sommeren og 14-16 skilling om vinteren. I Ribe fik en arbejdsmand 20-22 skilling pr. dag om sommeren og 16 skilling pr. dag om vinteren.

1710-1719

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i København næsten 2½ skilling i 1710, men de fleste år i perioden var prisen kun omkring 1½ skilling pr. pund. Et pund flæsk kostede 5-6 skilling, et pund oksekød $3\frac{1}{2}$ -5 skilling og et pund smør 8 skilling, mens et pund islandsk tørfisk kostede 4 skilling. Et pund ost kostede 2-3 skilling, et pund svesker 6-8 skilling, et pund risengryn 14 skilling, og et pund brunt sukker 9-10 skilling, men et pund hvidt (ren set) sukker 24 skilling. En pot brændevin kostede 9-15 skilling og en pot øl 1-2 skilling efter kvalitet og bygpris.

Landbrugsprodukter

En tønde smør kostede 15-24 rigsdaler, mens en tønde rug i almindelig handel alt efter høstresultaterne kostede $1\frac{1}{4}$ til $2\frac{1}{2}$ rigsdaler. Laveste sjællandske kapitels takst pr. tønde rug i perioden var 1 rigsdaler 68 skilling (1711 høsten) og højeste 3 rigsdaler 16 skilling (1718 høsten). For byg var laveste kapitelstakst 1 rigsdaler 28 skilling (1711 høsten og 1713 høsten) og højeste 2 rigsdaler 32 skilling (1719 høsten). For havre var laveste kapitels takst 76 skilling (1711 høsten) og højeste 1 rigsdaler 16 skilling (1712-, 1714 og 1716 høsten).

Byggematerialer og metaller

1.000 mursten kostede 9 rigsdaler og 1.000 tagsten 17 rigsdaler. Langhalm til tagtækning kostede $\frac{2}{3}$ -1 rigsdaler pr. læs. En tønde stenkalk kostede 40-64 skilling og et skippund jern 10 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bølgebrænde kostede 4-6 rigsdaler. Et pund talglys kostede 12 skilling, et pund vokslys 48 skilling. En alen vadmel kostede 20-24 skilling og et pund tobak 14-16 skilling.

Side 25

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1710-19 på følgende måde: 1710:125; 1711:103; 1712:95; 1713:96; 1714:95; 1715:96; 1716:90; 1717:91; 1718:94; 1719:109.

Lønninger

Daglønnen for en arbejdsmand på egen kost i København var 16-24 skilling om sommeren og 16-20 skilling om vinteren. I Ribe fik en arbejdsmand 20-22 skilling pr. dag om sommeren og 16-18 skilling pr. dag om vinteren.

1720-1729

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i København i denne periode mellem 1 og 1½ skilling alt efter rugprisens højde. Et pund flæsk kostede 4-5 skilling, et pund okse kød 3½-4 skilling og et pund smør 7 skilling mens et pund islandsk tørfisk kostede 3 skilling. Et pund svesker kostede 3-4 skilling, et pund risengryn 8-10 skilling, et pund brunt urensset sukker 5 skilling, et pund hvidt 25 skilling og et pund kanel 2½ rigsdaler. En pot brændevin kostede 12 skilling og en pot øl 1-2 skilling efter kvalitet og bygpris.

Landbrugsprodukter

En tønde smør kostede 15-20 rigsdaler. En tønde rug handlede til mellem 1¼ og 3 rigsdaler varierende efter høstens ud fald. Tilsvarende kostede en tønde hvede 1½-2½ rigsdaler og en tønde byg 1 ¼ til 2½ rigsdaler. Det laveste beløb, Sjællands kapitelstakst for rug pr. tønde sattes til i perioden, var 1 rigsdaler 28 skilling (1722 høsten) og det højeste 3 rigsdaler 32 skilling (1726- høsten). For byg var laveste takst i perioden 1 rigsdaler 8 skilling (1722 høsten) og højeste 2 rigsdaler 26 skilling (1726- høsten). For havre var laveste takst i perioden 52 skilling (1722 høsten) og højeste 1 rigsdaler 32 skilling (1724, 1726 og 1727 høsten). Fra sommeren 1723 er der bevaret månedlige prisnoteringer fra Københavns torv. Her noteredes hvede i perioden højest i vinteren 1727-28 (op til 3 rigsdaler 32 skilling). Rugprisen kulminerede i samme periode (op til 3 rigsdaler 24 skilling) og byg til svarende (2 rigsdaler 64 skilling).

Byggematerialer og metaller

Et tusinde mursten kostede 10 rigsdaler, 1.000 tagsten 17 rigsdaler og en tønde stenkalk 13-40 skilling. Et skippund jern kostede 10½ rigsdaler og et skippund bly 23 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bølgebrænde kostede 3-4 rigsdaler. Et pund talglys kostede 10 skilling et pund vokslys 44 skilling. En alen vadmel kostede 16-20 skilling og et pund tobak 12-14 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1720-29 på følgende måde: 1720:108;

Side 26

1721:99;	1722:92;	1723:84;
1724:84;	1725:93;	1726:99;
1727:95;	1728:92;	1729:88.

Lønninger

En arbejdsmand på egen kost i Helsingør fik 20-24 skilling pr. dag om sommeren og 16 skilling om vinteren. I Odense var lønnen kun 16 skilling om sommeren og 12-16 skilling om vinteren, mens den i København var 20 skilling om sommeren. I Ribe var arbejdsmandslønnen 16-20 skilling pr. dag om sommeren og 10-12 skilling pr. dag om vinteren.

1730-1739

Fødevarer

Et pund groft rugbrød i København kostede i perioden fra 1 til 1½ skilling. Et pund hvedemel kostede 3-4 skilling. Et pund flæsk kostede 5 skilling, et pund oksekød 4 skilling og et pund smør 6 skilling, mens et pund islandsk tørfisk kostede 2-3 skilling. Et pund risengryn kostede 8 skilling et pund brunt urensset sukker kostede 6 skilling og et pund hvidt sukker 25 skilling, mens et pund kanel kostede 2½ rigsdaler. En pot brændevin kostede 10-12 skilling, og en pot rhinsk vin 36 skilling, mens en pot øl kunne fås for 1-2 skilling efter kvalitet og bygpris.

Landbrugsprodukter

En okse kostede 11-12 rigsdaler og en tønde smør 14-16 rigsdaler. Prisen på en tønde rug i almindelig handel varierede efter høstresultaterne mellem 1 og 1½ rigsdaler. Tilsvarende varierede priserne for en tønde hvede mellem 1½ og 2 rigsdaler og prisen for en tønde byg

mellem 1 og 1¼ rigsdaler. Københavns torveprisnoteringer på en tønde dansk hvede var i perioden lavest i 1732-33 (ned til 1 rigsdaler 64 skilling) og højest i 1735 (op til 2 rigsdaler 64 skilling). Dansk rug noteredes tilsvarende lavest i 1733 (ned til 1 rigsdaler 16 skilling) og højest 1736 (op til 2 rigsdaler 52 skilling). Byg noteredes sammesteds lavest i 1731 (ned til 88 skilling) og højest i 1734 (op til 1 rigsdaler 48 skilling).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 9 rigsdaler, 1.000 tagsten 16 rigsdaler. Er læs langhalm til tagtækning kostede ⅔-1 rigsdaler og en tønde stenkalk 30-50 skilling. Er skip pund jern kostede 9 rigsdaler, er skippund bly 20-22 rigsdaler og er skippund kobber 124 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 3 rigsdaler. Er pund talglys kostede 10 skilling, et pund vokslys 36 skilling. En alen vadmel kostede 18-20 skilling og en pund tobak 11-13 skilling.

Pristallet

Et senere beregner detailpristal for fødevarer med 1750 hg 100 varierer for perioden 1730 39 på følgende måde: 1730:87; 1731:80; 1732:80; 1733:80; 1734:80; 1735:81; 1736:84; 1737:87; 1738:86; 1739:84.

Side 27

Lønninger

En arbejdsmand på egen kost fik i Helsingør 16 skilling pr. dag sommer og vinter. I Odense var daglønnen 16 skilling om sommeren og 12-14 skilling om vinteren. I København var arbejdsmandslønnen 16 skilling pr. dag sommer og vinter, mens den i Ribe var 16-20 skilling om sommeren og 12 skilling om vinteren.

1740-1749

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i denne periode i København mellem og ⅓ og 2⅓ skilling. Et pund hvedemel kostede 3½-5 skilling. Et pund flæsk kostede 5-7 skilling, et pund oksekød 4-

7 skilling og et pund smør 10 skilling. Kvægpesten midt i 1740'erne fik mejeriprodukter til at stige i pris. Et pund ost steg tilsvarende fra 3 til 5 skilling. Dansk ost var dog stadig billigere end engelsk ost, som i København kostede 12-16 skilling pundet. Et pund islandsk tørfisk kostede derimod kun 2½-3 skilling. Et pund svesker kostede 3-4 skilling, et pund risengryn 6-10 skilling et pund brunt sukker 8-10 skilling og et pund hvidt sukker 24 skilling. For et pund kaffe måtte man give 30-36 skilling, mens en pot brændevin kostede 10 skilling, en pot fransk rødvin 24 skilling og en pot rhinskin 36 skilling. En pot øl kostede ¾-2 skilling efter kvaliteten og bygprisen.

Landbrugsprodukter

En okse kostede 13-14 rigsdaler, dog lige efter kvægpesten i midten af 1740'erne 20 rigsdaler. En tønde smør kostede 15-28 rigsdaler. En tønde rug kostede i almindelig handel mellem 1½ og 2½ rigsdaler alt efter høstresultatet og en tønde byg til svarende mellem 1¼ og 2½ rigsdaler. Københavns torveprisnoteringer for denne periode er bortset fra enkelte dage kun bevaret for året 1748, men Sjællands kapiteltakst for 1 tønde rug var lavest for høsten 1732 (1 rigsdaler 36 skilling) og højest for høsten i 1740 (3 rigsdaler 48 skilling). For hyg var laveste noterede sjællandske kapitelstakst 1 rigsdaler 8 skilling (1730 og 1731 høsten) og højeste 1 rigsdaler 60 skilling (1739 høsten).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 6 rigsdaler og 1.000 almindelige tagsten 13 rigsdaler. Ville man have glaserede tagsten, var prisen 25 rigsdaler pr. 1.000 stk. Langhalm til tagtækning kostede 1 rigsdaler pr. læs, mens en tønde stenkalk kostede 50-56 skilling. Et skippund jern kostede 8½ rigsdaler, et skippund bly 20 rigsdaler og et skippund kobber 124 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 3 -3½ rigsdaler. Et pund talglys kostede 12 skilling og et pund vokslys 36-40 skilling. En alen vadmel kostede 16-20 skilling og et pund tobak 12-14 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for føde varer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1740 49 på følgende måde: 1740:89;

Side 28

1741:102; 1742:96; 1743:96;
1744:91; 1745:92; 1746:102;
1747:106; 1748:106; 1749: 106.

Lønninger

En arbejdsmand på egen kost fik i Helsingør 20 skilling pr. dag om sommeren og 16-18 skilling pr. dag om vinteren. I Odense var sommerdaglønnen kun 16 skilling og vinterlønnen 12-14 skilling. I København fik en arbejdsmand 16 skilling om dagen sommer og vinter, men i Ribe var daglønnen kun 12-16 skilling om sommeren og 10-12 skilling om vinteren. I København fik en tømrersvend 24 skilling pr. vinterdag og 32 skilling pr. sommerdag, mens en murersvend sammesteds fik 32 skilling pr. vinterdag og 40 skilling pr. sommerdag.

1750-1759

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i København i denne periode mellem 1 og 2 skilling alt efter prisen på en tønde rug. Et pund hvedemel kostede 1½-4 skilling Et pund flæsk kostede 4½-6 skilling og et pund oksekød 4-6 skilling Et pund risengryn kostede 6-8 skilling et pund rosiner 8-10 skilling, et pund brunt sukker 6 skilling og et pund hvidt 24 skilling. En pot brændevin kostede 10-16 skilling og en pot øl fra ¾ til 1¼ skilling efter kvaliteten og bygprisen højde.

Landbrugsprodukter

En okse kostede 14 rigsdaler, en tønde smør 18-25 rigsdaler. En tønde rug kostede i almindelig handel alt efter høstresultatet mellem 1¼ og 3 rigsdaler og en tønde byg tilsvarende mellem 1 og 2 rigsdaler. Københavns torveprisnoteringer for dansk hvede var i perioden lavest i 1750 (ned til 1 rigsdaler 72 skilling pr. tønde) og højest i 1758 (op til 4 rigsdaler 80 skilling). Dansk rug noteredes tilsvarende lavest i sommeren 1750 (ned til 1 rigsdaler) og højest for-

året 1758 (3 rigsdaler 72 skilling). Dansk byg noteredes sammesteds lavest i 1750 (ned til 88 skilling) og højest i sommeren 1758 (3 rigsdaler 8 skilling).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 5 rigsdaler, 1.000 almindelige tagsten 11 rigsdaler, 1.000 glaserede tagsten 32 rigsdaler. Et læs langhalm til tækning kostede mellem ¾ og 1¼ rigsdaler, en tønde stenkalk 52-56 skilling Et skippund jern kostede 10 rigsdaler, et skippund bly 20 rigsdaler og et skippund kobber ca. 100 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 3-3½ rigsdaler, et pund talglys 12 skilling, et pund voksllys 36-40 skilling En alen vadmel kostede 15-16 skilling og et pund tobak 10-12 skilling

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for føde varer med 1750 lig 100 varierede for perioden 1750 59 på følgende måde: 1750:100; 1751:92, 1752:88; 1753:88; 1754:85; 1755:90; 1756:94; 1757:102; 1758:110; 1759:105.

Side 29

Lønninger

I København fik en arbejdsmand i begyndelsen af perioden typisk 16 skilling pr. dag sommer og vinter, men fra 1753 typisk 20-24 skilling om dagen. Når der kun blev givet 20 skilling, var det fortrinsvis om vinteren. I Ribe var arbejdsmandslønnen i begyndelsen 12 16 skilling om sommeren og 10-12 skilling om vinteren, men fra midten af årtiet var sommerlønnen 20 skilling om dagen. I København fik en tømrersvend 24 skilling pr. dag om vinteren og 32 skilling om sommeren, mens en murersvend fik 32 skilling pr. vinterdag og 40 skilling pr. sommerdag.

1760-1769

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i denne periode i København mellem 1½ og 2 skilling alt efter

rugprisens størrelse. Et pund hvedemel kostede 4 5 skilling. Et pund flæsk kostede 5-8 skilling og et pund oksekød 4½-7 skilling. Et pund ost 4 skilling, et pund risengryn 6-7 skilling, et pund rosiner 9-12 skilling og et pund kanel 4 rigsdaler. Et pund hvidt sukker kostede 22 skilling, et pund kaffe 36-40 skilling, et pund the 56-60 skilling. En pot brændevin kostede 14-18 skilling, en pot rum 12-17 skilling, en pot fransk rødvin 24-26 skilling, en pot rhinskvind 36-40 skilling. En pot øl kostede 1-2 skilling efter kvaliteten på bygprisen.

Landbrugsprodukter

En tønde smør kostede 22-32 rigsdaler.

En tønde rug kostede alt efter høst resultatet i almindelig handel mellem 1½ og 2½ rigsdaler, tilsvarende en tønde hvede mellem 2 og 4 rigsdaler og en tønde byg mellem 1¼ og 2½ rigsdaler. Københavns torveprisnoteringer for dansk hvede antog i perioden den laveste værdi i 1761 (ned til 1 rigsdaler 60 skilling pr. tonde) og den højest i efteråret 1767 (op til 5 rigsdaler). For dansk rug noteredes laveste pris i 1766 (ned til 1 rigsdaler 40 skilling) og højeste i 1765 (3 rigsdaler 88 skilling). For byg var noteringen lavest i 1761 (ned til 88 skilling) og højest i 1765 (op til 2 rigsdaler 80 skilling).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 6 rigsdaler, 1.000 almindelige tagsten 13 rigsdaler, 1.000 glaserede tagsten 30 rigsdaler. Lang halm til tagtækning kostede 1 rigsdaler pr. læs, mens en tønde stenkalk kostede 60 skilling. Et skip-pund jern kostede 12 rigsdaler, 1 skippund bly 20-24 rigsdaler og et skippund kobber ca. 100 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 5-6 rigsdaler, et pund talglys 14 skilling, et pund vokslys 36-40 skilling. En alen vadmel kostede 14-16 skilling, et pund tobak 15 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1760-69 på følgende måde: 1760:98;

1761:94;	1762:97;	1763:118;	
1764:118;	1765:120;	1766:	119;
1767:110;	1768:114;	1769:112.	

Side 30

Lønninger

En arbejdsmand i København fik 24 skilling pr. dag om sommeren og 20 skilling pr. dag om vinteren. En arbejdsmand i Ribe fik 20 skilling om sommeren og 14-16 skilling om vinteren. En tømrersvend i København fik 24 skilling pr. vinterdag og 32 skilling pr. sommerdag, mens en murersvend sammesteds fik 32 skilling pr. vinterdag og 40 skilling pr. sommerdag.

1770-1779

Fødevarer

Prisen på et pund groft rugbrød var i efteråret 1771 helt oppe på 2½ skilling men det meste af perioden var prisen omkring 1½ skilling. Et pund hvedemel kostede 4-6 skilling. Et pund flæsk kostede 6-8½ skilling og et pund oksekød 5-7 skilling. Et pund almindelig ost 3-4 skilling et pund engelsk ost 14-16 skilling. En tønde kartofler kostede 1-1½ rigsdaler. Et pund risengryn kostede 7-8 skilling, et pund rosiner 8 skilling, et pund hvidt sukker 20 skilling og et pund kaffe 24-40 skilling. En pot brændevin kostede 14 15 skilling og en pot rom 12-16 skilling, mens en pot øl kunne fås for 1-2 skilling alt efter kvalitet og bygpris.

Landbrugsprodukter

En okse kostede 16 rigsdaler og en tønde smør 22-35 rigsdaler. En tønde rug kostede i almindelig handel alt efter høstresultatet mellem 2 og 4 rigsdaler, en tønde hvede mellem 3 og 5 rigsdaler og en tønde byg mellem 1½ og 2½ rigsdaler. Københavns torveprisnotering for dansk hvede var i perioden lavest i sommeren 1777 (ned til 1 rigsdaler 88 skilling pr. tønde) og højest i vinteren 1772-73 (op til 5 rigsdaler 64 skilling). Dansk rug noteredes også lavest i 1777 (ned til 1 rigsdaler 56 skilling) men højest i vinteren 1771-72 (5 rigsdaler). På samme måde noteredes byg lavest i 1777 (ned til 1 rigsdaler 16 skilling) og højest i 1772 (op til 3 rigsdaler 16 skilling).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 6 rigsdaler, 1.000 almindelige tagsten 14 rigsdaler, 1.000 glase-

rede tagsten 32 rigsdaler. Lang halm dl tagtækning kostede 1-1½ rigsdaler pr. læs, en tønde stenkalk 60 64 skilling. Et skippund jern kostede 11 rigsdaler, et skippund bly 20-24 rigsdaler og et skippund kobber ca. 80 rigsdaler.

Andre priser

En favn enkelt bøgebrænde kostede 3½-4½ rigsdaler. Et pund talglys kostede 12 skilling et pund vokslys 44 skilling. En alen vadmøl kostede 14-16 skilling og et pund tobak 15 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1770-79 på følgende måde: 1770:114; 1771:132; 1772:132; 1773:125; 1774:105; 1775:111; 1776:106; 1777:101; 1778:102; 1779:105.

Side 31

Lønninger

En arbejdsmand i København fik 24 skilling pr. dag om sommeren og 20 skilling pr. dag om vinteren. I Ribe var lønnen 20-24 skilling pr. sommerdag og 18-20 skilling pr. vinterdag. I København fik en tømmersvend 24 skilling pr. dag om vinteren og 32 skilling pr. dag om sommeren, mens en murersvend fik 32 skilling pr. dag om vinteren og 40 skilling pr. dag om sommeren.

1780-1789

Fødevarer

Prisen på et pund groft rugbrød i København varierede i denne periode mellem 1¼ og godt 2 skilling. Et pund flæsk kostede mellem 6½ og 10 skilling, mens et pund oksekød kostede fra 5 til 7 skilling. En pot brændevin kostede 15-20 skilling og en pot øl 1-2 skilling efter kvalitet og bygpris.

Landbrugsprodukter

En okse kostede 22 rigsdaler, en tønde smør 30-40 rigsdaler. Rugprisen i almindelig handel varierede efter høstudbyttet mellem 2 og 4 rigsdaler, mens hvedeprisen tilsvarende varierede mellem 3 og 5 rigsdaler. Københavns tor-

veprisnoteringer for dansk hvede var i perioden lavest i 1780 (ned til 2 rigsdaler 48 skilling pr. tønde) og højest i 1784 (op til 5 rigsdaler 56 skilling). For dansk rug noteredes laveste pris i 1780 (1 rigsdaler 80 skilling) og højest i 1789 (4 rigsdaler 56 skilling), men den laveste pris for byg noteredes i 1780 (1 rigsdaler 64 skilling) og den højest i 1783 (3 rigsdaler 44 skilling).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 7 rigsdaler, mens 1.000 almindelige tagsten kostede 15 rigsdaler og 1.000 glaserede tagsten 40 rigsdaler. Langhalm til tagtækning kostede 1½-2 rigsdaler pr. læs og en tønde stenkalk 1 til 1¼ rigsdaler. Et skippund jern kostede 12 rigsdaler og et skippund bly 20-26 rigsdaler.

Andre priser

Et pund talglys kostede 16 skilling og et pund vokslys 48-52 skilling. En alen vadmøl kostede 16 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for fødevarer med 1750 hg 100 varierer for perioden 1780-89 på følgende måde: 1780:108; 1781:115; 1782:126; 1783:132; 1784:133; 1785:129; 1786:141; 1787:136; 1788:121; 1789:127.

Lønninger

En arbejdsmand i København fik 24 skilling pr. dag om sommeren og 20 skilling pr. dag om vinteren. I Ribe var daglønnen 20-24 skilling om sommeren og 16-20 skilling om vinteren. I København fik en tømmersvend 24 skilling pr. dag om vinteren og 32 skilling pr. dag om sommeren, men en murersvend fik 32 skilling pr. dag om vinteren og 40 skilling pr. dag om sommeren.

Side 32

1790-1799

Fødevarer

Prisen på et pund groft rugbrød i København varierede i denne periode mellem ca. 1 skilling og knap 2½ skilling alt efter rugprisens højde. Et pund flæsk kostede 6-10 skilling og et pund oksekød 4½-8 skilling. Et pund svesker kostede 7 skilling og en pot brændevin 16-20 skilling, mens en pot øl kunne fås for 1-2 skilling alt efter kvalitet og bygpris.

Landbrugsprodukter

En tønde smør kostede 32- 35 rigsdaler, mens prisen på en tønde rug efter høstresultatet varierede mellem 2½ og 4 rigsdaler. Tilsvarende varierede prisen på en tønde hvede i almindelig handel mellem 3½ og 8 rigsdaler. Københavns tørvepris notering for dansk hvede var i perioden lavest i maj 1797 (3 rigsdaler pr. tønde) og højest i marts 1790 og april 1795 (8 rigs daler 40 skilling). Noteringen for dansk rug var lavest i 1797 (ned til 2 rigsdaler) og højest i 1795 (op til 5 rigsdaler). Bygnoteringen var lavest i 1791 (ned til 1 rigsdaler 54 skilling) og højest i 1799 (op til 4 rigsdaler).

Byggematerialer og metaller

Tusinde mursten kostede 7½ rigsdaler og 1.000 almindelige tagsten 16 rigsdaler. Langhalm til tagtækning kostede 1½-3 rigsdaler pr. læs, mens en tønde stenkalk kostede 1¼ rigsdaler. Et skippund jern kostede 14 rigsdaler og et skippund bly 30-32 rigsdaler.

Andre priser

Et pund talglys kostede 15 skilling, et pund vokslys 52-56 skilling. En alen vad mel kostede 12-18 skilling.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal for føde varer med 1750 lig 100 varierer for perioden 1790 99 på følgende måde: 1790:129; 1791:118; 1792:116; 1793:120; 1794:126; 1795:148; 1796:148; 1797:134; 1798:125; 1799:128.

Lønninger

Arbejdsmænd i København fik til og med 1794 20 skilling fra oktober til marts og 24 skilling fra april til september. I 1795 blev der

også kun betalt 20 skilling pr. dag i foråret og 24 skilling pr. dag om somme ren; men dette efterår gik lønnen ikke ned. Den forblev på 24 skilling pr. dag året ud, og i sommeren 1796 kom lønnen op på 28 skilling pr. dag. I årtiets sidste år blev der måske også generelt givet 28 skilling pr. dag om vinteren. I Ribe kom arbejdsmandslønnen i dette årti op på 20-24 skilling om vinteren og 24-32 skilling om sommeren; men i Odense fik en arbejdsmand kun 16 skilling pr. dag om vinteren og 20 skilling pr. dag om sommeren. I København fik en tømrersvend i periodens begyndelse 24 skilling pr. vinterdag og 32 skilling pr. sommerdag, mens en murersvend fik 32 skilling pr. vinterdag og 40 skilling pr. sommerdag. Efter Københavns brand i 1795 steg efterspørgslen efter håndværkere, hvilket medførte, at såvel tømrere som murere fik en midlertidig 50% lønforhøjelse.

Side 33

Ved udgangen af perioden var deres løn dog steget i forhold til periodens begyndelse. Nu fik en tømrersvend i København 32 skilling pr. vinterdag og 40 skilling pr. sommerdag, mens en murersvend fik 40 skilling pr. vinterdag og 48 skilling pr. sommerdag. I Odense fik en murersvend 1794 kun 36 skilling pr. sommerdag, og dette fortsatte århundredet ud.

1800-1809

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i København mellem 2½ og 4 skilling alt efter kornprisens højde. Oksekød kostede 6-10 skilling pundet og flæsk 9-20 skilling pundet. Et pund ost kostede 4-8 skilling.

Landbrugsprodukter

En tønde hvede betaltes med 7-13 rigsdaler, en tønde rug med 4-10 rigsdaler og en tønde byg med 2-8 rigsdaler. Kornpriserne var lavest i 1800 1801 og højest i 1805 og 1809. En okse betaltes i begyndelsen med ned til 36 rigsdaler, men i 1809 med op til 55 rigsdaler. Et svin kostede 12-20 rigsdaler. En tønde smør betaltes med 32-50 rigsdaler, men i slutningen af 1809 kom prisen helt op på 112 rigsdaler.

Pristallet

Et senere beregnet pristal for fødevarer med 1750 lig 100 har for år 1800 værdien 179. Et tilsvarende pristal med 1800 lig 100 varierede for perioden 1800-09 på følgende måde:
1800:100; 1801:119; 1802:122;
1803:112; 1804:105; 1805:120;
1806:128; 1807:109; 1808:119;
1809:165.

Lønninger

I Odense fik arbejdsmænd år 1800 16 skilling pr. vinterdag og 20 skilling pr. sommerdag; men snart blev lønnen 16 skilling sommer og vinter. Håndværker svendenes lønninger kendes kun incl. mestersalær, men forudsat at mestersalæret var en konstant andel af lønnen, fik en murersvend i Odense i århundredets begyndelse 32 skilling pr. vinterdag og 38 skilling pr. sommerdag. I 1806 steg som sommerdag-lønnen til 44 skilling og 1808 til 50 skilling. Vinterdaglønnen var i mellemtiden steget til 42 skilling. En odenseansk tømrersvend tjente lidt mindre end en murersvend indtil 1808, hvor tømrernes løn blev den samme som murerne.

1810-1819

Generelt

I denne periode oplevede Danmark de største variationer i prisniveauet nogen sinde, som næjere beskrevet på side 10. I foråret 1813 gennemførtes i et forgæves forsøg på at standse prisernes himmelflugt en møntreform, hvor rigsdaler, mark og skilling i kurantsystemet erstattedes med nye regneenheder med næsten de samme betegnelser, men med en værdi, der sættes til en sjettedel af de tidligere en heders. Seks rigsdaler (kurant) blev nu til en rigsbankdaler. En rigsdaler (kurant) blev til en ny (rigs)mark. Tilsvarende blev 6 skilling (kurant) til en rigsbanksilling. I størstedelen af 1813 noterede man priserne både i det gamle og i det nye penge system for at undgå misforståelser.

Side 34

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i 1810 i København 3½ skilling, men allerede i 1812 var pri-

sen 6 skilling. I 1814 efter møntreformen var prisen 9 rigsbanksilling, og i 1819 nåede prisen ned på 3½ rigsbanksilling. Et pund oksekød kostede ved begyndelsen af 1810 12 skilling. I februar 1813 var prisen kommet op på 40 skilling, svarende til 6⅔ rigsbanksilling; men ved årets udgang var prisen 32 rigsbanksilling, og prisen nåede op på 38 rigsbanksilling i februar 1814, før den begyndte at falde. Ved udgangen af 1814 kostede et pund oksekød 18 rigsbanksilling og ved udgangen af 1819 8 rigsbanksilling. I 1818 havde prisen været helt nede på 4½ rigsbanksilling.

Landbrugsprodukter

En tønde rug noteredes i 1810 til 8-9 rigsdaler. I januar 1813 var prisen 55 rigsdaler og i februar 68 rigsdaler, svarende til 11⅓ rigsbankdaler. I marts noteredes dog prisen 16 rigsbankdaler og i december 1813 30 rigsbankdaler. Ved udgangen af 1814 var prisen faldet til 17 rigsbankdaler. Her omkring holdt rugprisen sig til 1817, hvor den midt på året begyndte at falde og gen nem et vedvarende fald nåede ned på 5 rigsbankdaler ved udgangen af 1819. Pris udviklingen var helt tilsvarende for de andre kornvarer. En tønde kartofler kostede i 1810 3 rigsdaler. I februar 1813 var prisen 24 rigsdaler, og ved udgangen af 1819 var prisen nede på 2 rigsbankdaler.

Byggematerialer og metaller

Et skippund jern kostede i 1810 45-50 rigsdaler. I efteråret 1813 nåede prisen op på 140-150 rigsbankdaler (svarende til 840-900 rigsdaler). Ved udgangen af 1819 kostede et skip-pund jern 31-34 rigsbankdaler.

Andre priser

Et bondelæs brænde kostede i 1810 5-12 rigsdaler, en favn brænde kostede 27-28 rigsdaler og et læs tørv 4-12 rigsdaler. I efteråret 1813 var prisen på et bondelæs brænde oppe på 12-16 rigsbankdaler (72-92 rigsdaler), mens en favn brænde kostede 75 til 82⅓ rigsbankdaler (450-500 rigsdaler). Ved udgangen af 1819 kostede en bondelæs brænde 3-5 rigsbankdaler og en favn brænde 12-13 rigsbankdaler.

Pristallet

Et senere beregnet pristal for fødevarer med 1800 lig 100 varierede i perioden 1810-19 på følgende måde: 1810:263; 1811:390;

1812 (gennemsnit):599;
1812 (december):732; 1813(jan.):860;
1813(feb.):1005; 1813 (mar.):1347;
1813 (apr.): 1296; 1813(maj):1474;
1813(juni):1576; 1813(juli):1506;
1813(aug.):1788; 1813(sep.):2360;
1813(okt.):2499; 1813(nov.):2226;
1813(dec.):3247; 1814(jan.):3213;
1814(feb.):2814; 1814(mar.):2640;
1814(apr.):2588;
1814(gennemsnit):2441; 1815:2440;
1816:1902; 1817:1995; 1818:1241;
1819:904.

Ved beregningerne er det ikke opfattet som et prisfald, at man ved pengereformen i foråret 1813 erstattede 6 rigsdaler (i kurant sedler) med 1 rigsbankdaler (i rigsbanksedler).

Side 35

Lønninger

På samme måde som for priserne er det ret svært at sige noget om lønningerne i denne periode, specielt er det vanskeligt for 1813-14. En odenseansk arbejdsmand tjente i 1812 pr. dag 2 rigsdaler såvel vinter som sommer. I 1813 var daglønnen 2 rigsdaler 32 skilling i det gamle pengesystem svarende til 37½ rigsbankskilling i det nye pengesystem. I 1814 kom de odenseanske arbejdsmænd op på en dag løn af 48 rigsbankskilling om vinteren og 80 rigsbankskilling om sommeren, og i 1816 nåede vinterdaglønnen op på 128 rigsbankskilling og sommerdaglønnen op på 192 rigsbankskilling 2 rigsbankdaler. Dette niveau opretholdtes i 1817, men i 1818 faldt sommerdaglønnen til 96 rigsbankskilling 1 rigsbankdaler, og i 1819 faldt den til 48 rigsbankskilling. I efteråret 1819 kom de odenseanske arbejdsmænds dagløn endda helt ned på 24-32 rigsbankskilling.

1820-1829

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i København mellem 2 og 4 skilling. Et pund oksekød kostede mellem 4 og 8 skilling og et pund flæsk

mellem 6 og 20 skilling. Et pund ost kostede mellem 5 og 10 skilling.

Landbrugsprodukter

En tønde rug noteredes i periodens første del normalt til omkring 3 rigsdaler, men fra 1827 til 1829 var niveauet 4-5 rigsdaler. En tønde hvede noteredes det meste af perioden til 3-7 rigsdaler, men nåede i midten af 1829 op på 11 rigsdaler. En tønde kartofler kostede som regel omkring 1 rigsdaler.

Byggematerialer og metaller

Jern kostede 9-13 rigsdaler pr. 200 pund, bly 16-28 rigsdaler pr. 200 pund. Tømmer kostede 44-82 rigsdaler pr. 100 kubikfod.

Andre priser

Grøn sæbe kostede 10-20 skilling pr. pund. Bøgebrænde kostede 3-5 rigsdaler pr. læs, tørv 4-13 rigsdaler pr. læs. Tobak kostede 18-36 skilling pr. pund.

Pristallet

Et senere beregnet pristal for fødevarer med 1800 lig 100 varierede i perioden 1820-29 på følgende måde: 1820:820; 1821:606;
1822:473; 1823:487; 1824:493;
1825:492; 1826:543; 1827:658;
1828:626; 1829:655.

Lønninger

I 1820 var odenseanske arbejdsmænds dagløn 32 skilling fra årets begyndelse, men i efteråret kom daglønnen ned på 24 skilling. Denne dagløn var derefter almindelig både sommer og vinter for de odenseanske arbejdsmænd til og med 1825; men i 1826 steg daglønnen og var herefter 32 skilling sommer og vinter perioden ud.

Side 36

1830-1839

Fødevarer

Et pund groft rugbrød kostede i København mellem 2½ og 3¾ skilling. Et pund oksekød kostede mellem 6 og 10 skilling og et pund flæsk mellem 9 og 16 skilling. Ost kostede 4-7 skilling pundet. Brændevin kostede 10-16 skilling pr. pot.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes til mellem 3 og 8 rigsdaler pr. tønde, højest i 1831 og lavest i 1833 34. Hvede noteredes til mellem 4 og 11 rigsdaler pr. tønde. En stud kostede mellem 35 og 60 rigsdaler og et svin mellem 10 og 26 rigsdaler. En tønde kartofler kostede 1-2 rigsdaler.

Byggematerialer og metaller

Jern kostede 6-10 rigsdaler pr. 200 pund. Bly kostede 14-23 rigsdaler pr. 200 pund. Tømmer kostede 42-57 rigsdaler pr. 100 kubikfod.

Andre priser

Grøn sæbe kostede 10-12 skilling pr. pund. Bøgebrænde kostede 3½-5 rigsdaler pr. læs, tørv 3½-6 rigsdaler pr. læs. Tobak kostede 18-34 skilling pr. pund.

Pristallet

Et senere beregnet pristal for fødevarer med 1800 lig 100 varierede i perioden 1830-39 på følgende måde: 1830:636; 1831:763; 1832:738; 1833:609; 1834:531; 1835:532; 1836:581; 1837:655; 1838:648; 1839:687.

Lønninger

I Odense var den almindelige arbejdsmands-dagløn 32 skilling sommer og vinter i hele perioden, dog fik nogle 40 skilling i sommeren 1834-36.

1840-1849

Fødevarer

Rugbrød kostede 2-4 skilling pr. pund. Smør kostede 18-28 skilling pundet og ost 5-8 skilling pundet. Oksekød kostede 5-10 skilling pundet og flæsk 10-14 skilling pundet. Brændevin kostede 8-13 skilling pr. pot.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes til mellem 4 og 14 rigsdaler pr. tønde og hvede til mellem 5 og 18 rigsdaler pr. tønde. De meget høje priser forekom dog kun i en ret kort periode midt i 1847. En tønde kartofler kostede 1-2 rigsdaler, men i 1847, da kornpriserne var høje, kom prisen op på 4 rigsdaler. En stud betaltes med 36-55 rigsdaler.

Byggematerialer og metaller

Jern kostede 4-8 rigsdaler pr. 200 pund, bly 15-17 rigsdaler pr. 200 pund. Tømmer kostede 33-51 rigsdaler pr. 100 kubikfod.

Andre priser

Tobak kostede 18-34 skilling pundet. Grøn sæbe kostede 9-12 skilling pr. pund. Bøgebrænde kostede 4-7 rigsdaler pr. læs, tørv 3½-7 rigsdaler pr. læs.

Side 37

Pristallet

Et senere beregnet pristal for fødevarer med 1800 lig 100 antog for 1840 værdien 684. Et tilsvarende generelt detailpristal med 1870 lig 100 varierede i perioden 1840- 49 på følgende måde: 1840:81; 1841:79; 1842:79; 1843:76; 1844:73; 1845:77; 1846:85; 1847:90; 1848:83; 1849:78.

Lønninger

I Odense var den almindelige dagløn for arbejdsmænd 32 skilling både vinter og sommer indtil 1843, hvor den steg til 48 skilling. I 1848 steg daglønnen yderligere til 64 skilling. En københavnsk arbejdsmand tjente i 1846 40 skilling pr. vinter dag og 48 skilling pr. sommerdag. I 1847 steg deres løn til 48 skilling pr. vinterdag og 56 skilling pr. sommerdag. I 1848 kom sommerdaglønnen for nogle af de københavnske arbejdsmænd op på 64 skilling, men året efter var sommerdaglønnen igen nede på 48 skilling.

1850-1859

Fødevarer

Rugbrød kostede 2- 4 skilling pundet. Flæsk kostede 14-16 skilling pundet, oksekød 6-12 skilling og smør 28-36 skilling. Svesker kostede 18-22 skilling pr. pund, kaffe 30 skilling pr. pund og brændevin 19-24 skilling pr. pot.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes til mellem 3½ og 10 rigsdaler pr. tønde, lavest i 1850 og højest i 1854 56. Hvede noteredes til mellem 6 og 16 rigsdaler pr. tønde, lavest i 1850 og højest i 1855. Udtrykt i vægt noteredes rug i 1850 til 5¼ rigsdaler.

ler pr. 200 pond, i 1856, da prisen var højest, til 9 I rigsdaler pr. 200 pund og i 1859 til 5½ rigsdaler.

Hvede noteredes i 1850 til 8½ rigsdaler pr. 200 pund, i 1855 til 13¼ rigsdaler og i 1859 til 8 rigsdaler pr. 200 pund. Smør noteredes i 1850 til 68 rigsdaler pr. 200 pund og i 1859 til 87 rigsdaler pr. 200 pund.

Byggematerialer og metaller

Mursten kostede 10- 15 rigsdaler pr. 1.000 stk., som 3-4 rigsdaler pr. 1.000 stk. Jern kostede 5-8 rigsdaler pr. 200 pund og bly 20-22 rigsdaler pr. 200 pund. Tømmer kostede 29 40 rigsdaler pr. 100 kubikfod.

Andre priser

Talglys kostede 33-35 skilling pr. pund, petroleum 48 skilling pr. pot og grøn sæbe 15 skilling pr. pund. Bøgebrænde kostede 5-7 rigsdaler pr. læs, tørv 5-6 rigsdaler pr. læs. Tobak kostede 22-38 skilling pr. pund.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierede i perioden 1850-59 på følgende måde: 1850:78; 1851:81; 1852:83; 1853:93; 1854:98; 1855:102; 1856:106; 1857:105; 1858:96; 1859:91.

Lønninger

I Odense var den almindelige dagløn for arbejdsmænd fra 1850 56 skilling vinter og sommer. I 1853 steg sommerdaglønnen til 64 skilling og i 1856 steg såvel vinter som sommerløn,

Side 38

så vinterdaglønnen nu blev 64 skilling og sommerdaglønnen 72 skilling. Dette holdt sig til og med 1857. I 1858-59 var vinterdaglønnen igen nede på 56 skilling, og sommerdaglønnen faldt til 56 eller 64 skilling. En københavnsk arbejdsmand tjente i 1850 48 skilling om vinteren og 56-64 skilling om sommeren pr. dag. I 1851-53 var daglønnen her 48 skilling pr. dag vinter og sommer men i 1854 steg vinterlønnen til 52 skilling og sommerlønnen til 56 skilling, og i 1855 kom sommerdaglønnen op på 64 skilling. de københavnske ar-

bejdsmænds løn kulminerede i 1856-57 (op til 72 skilling pr. sommerdag), men kom i 1859 ned på 52 skilling pr. vinterdag og 64 skilling pr. sommerdag.

1860-1869

Fødevarer

Rugbrød kostede 2-4 skilling pr. pund, mens smør kostede 26-38 skilling pr. pund, flæsk 18-20 skilling pr. pund og klipfisk 8-13 skilling pr. pund. Sukker (stødt melis) kostede 26 skilling pr. pund, svesker 16 skilling pr. pund og rosiner 24 skilling pr. pund. Kaffe kostede 30-45 skilling pr. pund, mens brændevin kostede 20-24 skilling pr. pot.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes i 1860 til 6½ rigsdaler pr. 200 pund. i 1867 kulminerede prisen med 9 rigsdaler pr. 200 pund og i 1869 var den faldet til 714 rigsdaler pr. 200 pund. Hvede noteredes i 1860 til 10 rigsdaler pr. 200 pund, i 1867 til 12½ rigsdaler og i 1869 til 9 rigsdaler pr. 200 pund. Smør noteredes i 1860 til 87 rigsdaler pr. 200 pund og i 1869 dl 100 rigsdaler pr. 200 pund.

Byggematerialer og metaller

Mursten kostede 9½-11½ rigsdaler pr. 1.000 stk., søm 3-3½ pr. 1.000 stk. Jern kostede 6-7 rigsdaler pr. 200 pund, bly 17-19 rigsdaler pr. 200 pund.

Andre priser

Talglys kostede 28 skilling pr. pund. Petroleum kostede i 1860 40 skilling pr. pot, men i 1869 23 skilling pr. pot. Grøn sæbe kostede 14 skilling pr. pund. Bøgebrænde kostede 6-7 rigsdaler pr. læs, tørv 5-6 rigsdaler pr. læs. Tobak kostede 25-32 skilling pr. pund.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierede i perioden 1860-69 på følgende måde : 1860:95; 1861:99; 1862:99; 1863:95; 1864:97; 1865:101; 1866:105; 1867:105; 1868:107; 1869:102.

Lønninger

I Odense fik en arbejdsmand i 1860 56 skilling pr. vinterdag og 64 skilling pr. sommerdag. I 1862 steg vinterdaglønnen til 64 skilling og sommerdaglønnen til 72 skilling, og fra 1863 fik i hvert fald nogle arbejdsmænd i Odense 80 skilling pr. sommerdag. I København var arbejdsmandsdaglønnen i 1860 den samme som i Odense, d.v.s 56 skilling pr. vinterdag og 64 skilling pr. sommerdag. I 1866 steg vinterdaglønnen her til 64 skilling og sommerdaglønnen til 72 skilling, og dette niveau var stort set gældende perioden ud.

Side 39

1870-1879

Generelt

Som følge af indgåelse af den nordiske møntkonvention 27. maj 1873 indførte Danmark fra 1. januar 1875 kronemønt fod. En rigsdaler bestående af 96 skilling blev sat lig 2 kroner (hver af 100 øre).

Fødevarer

Et pund rugbrød kostede i 1870 3 skilling og i 1879 6-7 øre. Et pund flæsk kostede i 1870 25 skilling og i 1879 41 øre. Et pund smør kostede i 1870 39 skilling og i 1879 75 øre. Rosiner kostede i 1870 20 skilling pr. pund og i 1879 37 øre pr. pund. Brændevin kostede i 1870 20 skilling pr. pot og i 1879 38 øre pr. pot. Kaffe kostede i 1870 43 skilling pr. pund og i 1879 98 øre pr. pund.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes i 1870 til $6\frac{2}{3}$ rigsdaler pr. 200 pund. I 1874 var prisen 8 rigsdaler pr. 200 pund, men i 1879 var prisen nede på kr. 12,30 pr. 200 pund. Hvede noteredes i 1870 til $9\frac{1}{3}$ rigsdaler pr. 200 pund. For hvede kulminerede prisen i 1877 med kr. 21,10 pr. 200 pund, og i 1879 var prisen kr. 18,05 pr. 200 pund. Smør noteredes i 1870 til 102 rigsdaler pr. 200 pund. I 1876 var prisen kr. 247 pr. 200 pund, men i 1879 var prisen kr. 210 pr. 200 pund.

Byggematerialer og metaller

Mursten kostede i 1870 $10\frac{1}{2}$ rd. pr. 1.000 stk. I 1879 var prisen kr. 26 pr. 1.000 stk. For søm var prisen pr. 1.000 stk. i 1870 7 rigsdaler. I

1879 kostede samme kvantum kr. 12,50. Jern kostede i 1870 $6\frac{2}{3}$ rigsdaler pr. 200 pund. I 1879 var prisen kr. 10. Bly kostede i 1870 17 rigsdaler pr. 200 pund. I 1879 var prisen kr. 26,20.

Andre priser

Talglys kostede i 1870 22 skilling pr. pund og i 1879 55 øre pr. pund. Petroleum ko stede i 1870 23 skilling pr. pot, men i 1879 kun 23 øre pr. pot. Grøn sæbe kostede i 1870 12 skilling pr. pund og i 1879 24 øre pr. pund.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierer i perioden 1870-79 på følgende måde: 1870:100; 1871:101; 1872:101; 1873:108; 1874:112; 1875:109; 1876:110; 1877:111; 1878:103; 1879:98.

Lønninger

Gennemsnitstimelønnen for faglærte mandlige arbejdere i byerne steg fra 1870 til 1879 fra 10 skilling (21 øre) til 26 øre i timen. I 1875-76 havde gennemsnitstimelønnen dog været helt oppe på 28 øre i timen. For ufaglærte arbejdere i byerne steg gennemsnitstimelønnen fra 7 skilling (14 øre) i 1870 til 19 øre i 1879. For disse havde den i 1875 været oppe på 20 øre.

Side 40

1880-1889

Fødevarer

Et pund rugbrød kostede i 1880 8 øre og i 1889 5-6 øre. Smør kostede 90-100 øre pr. pund, flæsk 50-60 øre pr. pund, okse kød 35-45 øre pr. pund. Ris kostede 20-23 øre pr. pund, rosiner 33-41 øre pr. pund og kaffe 86-105 øre pr. pund. Brændevin kostede 31-38 øre pr. pot.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes i 1880 til kr. 15,55 pr. 200 pund. I 1889 var prisen kr. 10,50. Hvede noteredes i 1880 til kr. 18,70 pr. 200 pund. I 1889 var prisen kr. 12,60. Smør noteredes i 1880 til kr. 239 pr. 200 pund. I 1889 var prisen kr. 199.

Byggematerialer og metaller

Mursten kostede kr. 20-26 pr. 1.000 stk., som 11-13 kr. pr. 1.000 stk. Jern kostede kr. 9-12 pr. 200 pund og bly kr. 23-30 pr. 200 pund.

Andre priser

Talglys kostede 50-55 øre pr. pund, petroleum 20-23 øre pr. pot. Grøn sæbe kostede 20-23 øre pr. pund.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierer for perioden 1880-89 på følgende måde: 1880:105; 1881:106; 1882:105; 1883:103; 1884:101; 1885:97; 1886:93; 1887:92; 1888:94; 1889:95.

Lønninger

Gennemsnitstimelønnen for mandlige faglærte arbejdere i byerne steg fra 1880 til 1889 fra 27 til 30 øre, mens gennemsnitstimelønnen for mandlige ufaglærte arbejdere sammesteds steg fra 20 til 21 øre i timen.

1890-1899

Fødevarer

Et pund rugbrød kostede i 1890 6 øre og i 1899 6-7 øre. Smør kostede 80-100 øre pr. pund, margarine 50-60 øre pr. pund. Flæsk kostede 45-55 øre pundet. En snes æg kostede 100-110 øre. Kaffe kostede 110-120 øre pr. pund, rosiner 35-45 øre pr. pund og brændevin 25-30 øre pr. pot.

Landbrugsprodukter

Rug noteredes i 1890 til kr. 11,20 pr. 200 pund. I 1896 var prisen nede på kr. 8,30, men i 1899 var den kr. 10,90. Hvede note redes i 1890 til kr. 13,30 pr. 200 pund. I 1894 var prisen nede på kr. 9,60, men i 1899 var den kr. 10,95. Smør noteredes i 1890 til kr. 189 pr. 200 pund. I 1895 var prisen nede på kr. 177, men i 1899 var den steget til kr. 191.

Byggematerialer og metaller

Mursten kostede 20-30 kr. pr. 1.000 stk., som 11-12 kr. pr. 1.000 stk. Jern kostede 11-15 kr. pr. 200 pund, bly 17-27 kr. pr. 200 pund.

Andre priser

Petroleum kostede 15-20 øre pr. pot, en æske tændstikker 11-12 øre. Grøn sæbe kostede 15-20 øre pr. pund.

Side 41

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierer for perioden 1890 99 på følgende måde: 1890:96; 1891:102; 1892:98; 1893:95; 1894:93; 1895:91; 1896:91; 1897:90; 1898:95; 1899:96.

Lønninger

Gennemsnitstimelønnen for faglærte mandlige arbejdere i byerne steg fra 1890 til 1899 fra 30 til 42 øre i timen, mens den for ufaglærte mandlige arbejdere samme steds steg fra 21 til 31 øre i timen.

1900-1909

Fødevarer

To pund hvedebrød kostede 32 øre og to pund rugbrød 15 øre. Et pund dansk hvedemel kostede 11 øre, et pund amerikansk hvedemel 14 øre. Et pund groft rugmel kostede 7 øre. Et pund havregryn kostede 20 øre. Et pund svesker kostede 32 øre, og et pund stødt melis 26 øre. Et pund brændt kaffe kostede 96 øre. Et pund smør kostede 100-110 øre, et pund margarine 60 øre. Grisekød kostede Ca. 50 øre pundet og oksekød lidt mindre. En liter mælk kostede 14-17 øre. En flaske pilsnerøl af nuværende størrelse kostede 11 øre og en liter brændevin 40-70 øre.

Landbrugsprodukter

En hest kostede år 1900 Ca. 660 kr. og i 1909 godt 700 kr. En ko var i samme periode steget fra Ca. 185 kr. til ca. 230 kr. En hektoliter kartofler kostede 3 5 kr. Hvede noteredes til 11-16 kr. pr. 100 kg., rug til 10-12 kr. pr. 100 kg. Og byg til kr. 11-13 pr. 100 kg. Smør noteredes til kr. 190-210 pr. 100 kg. Producentafregningsprisen for mælk var 6,7-8,8 øre pr. liter. Slagterisvin afregnedes med 77-90 øre pr. kg.

Udvalgte pris- og lønoplysninger årti for årti

Byggematerialer og metaller

Mursten kostede 19-25 kr. pr. 1.000 stk., som 11-16 kr. pr. 1.000 stk. Jern kostede år 1900 kr. 16,20 pr. 100 kg. og i 1909 kr. 12,60. En kubikmeter trælast steg i samme periode fra kr. 29,15 til kr. 33,22.

Andre priser

Et pund pibetobak kostede 1-2 kroner. Et pund brun sæbe kostede 20 øre. Et jakkesæt kostede 30-70 kroner. En æske tændstikker kostede 11-12 øre.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierer for perioden 1900-09 på følgende måde: 1900:99; 1901:100;
1902:100; 1903:99; 1904:99;

1905:102; 1906:103; 1907:108;
1908:109; 1909:106.

Lønninger

Gennemsnitstimelønnen for faglærte arbejdere i byerne steg fra 1900 til 1909 fra 43 til 50 øre i timen, mens den for ufaglærte mandlige arbejdere i byerne steg fra 32 til 40 øre i timen.

1910-1919

Fødevarer

Et fire kg.'s rugbrød kostede omkring 60 øre både i 1910 og i 1919 men 1915-18 var

[Side 42](#)

Kvinder og børn på tørvegravning under 1. verdenskrig, formentlig i omegnen af København. - De eksplosive prisstigninger under krigen ramte også kullene, hvor tilførslerne begrænsedes. Tørv og brunkul blev efterspurgt erstatningsvarer. Tørvegravningen og afhentningen på billedet er sandsynligvis et led i en kommunal brændselshjælpeordning for mindrebemidlede. (Det kgl. Bibliotek)

prisen omkring 90 øre. Et kg. dansk hvedemel kostede 24 øre i 1910 og 50 øre i 1919. Et kg. havregryn var samtidig steget fra 24 øre til 85 øre. Et kg. smør var steget fra 2 til 3 kroner, mens et kg. kaffe var steget fra 2 til 4 kroner. En liter mælk kostede i 1910 14 øre og i 1919 Ca. 40 øre. Et kg. svinekød kostede i 1919 praktisk talt det samme som i 1910 (ca. kr. 1,25), men det var i 1919 den officielle maksimalpris, og under krigen havde prisen været væsentlig højere. Oksekød kostede i 1910 ca.

1 kr. pr. kg. og i 1919 op mod 5 kr. pr. kg. En almindelig pilsner steg fra 1909 til 1919 fra 11 til 27 øre.

Landbrugsprodukter

Første verdenskrig medførte voldsomme prisstigninger for landbrugsprodukter.

En hest, som i 1910 kostede ca. 700-800 kr., kostede i 1918, da priserne kulminerede, Ca. 2600 kr. En ko steg fra Ca. 300 kr. i 1910 til 750 kr. i 1919. 100 snese æg, der i 1919 hav-

de kostet Ca. 140 kr., kostede i 1910 580 kr. Hvede noteredes i 1910 til kr. 14,50 kr. pr. 100 kg. I 1919 var prisen kr.

Side 43

60,80. Rug kostede i 1910 kr. 10,50 pr. 100 kg. I 1919 var prisen kr. 44,90 pr. 100 kg. Byg noteredes i 1910 til 11-12 kr. pr. 100 kg. I 1919 var prisen 35 kr. pr. 100 kg. Producent afregningsprisen for mælk var i 1910 9,1 øre pr. liter. I 1919 var den 31,4 øre pr. liter. Slagterisvin afregnedes i 1910 med 98 øre pr. kg., i 1919 med 273 øre pr. kg.

Byggematerialer og metaller

100 kg. jern steg fra 1910 til 1919 fra kr. 12,50 til 48,70, og i samme periode steg prisen på en kubikmeter trælast fra 30 kr. til 100 kr.

Andre priser

Brun sæbe kostede i 1910 ca. 40 øre pr. kg., men i 1919 kr. 1,25. En hektoliter koks var fra 1910 til 1919 steget fra kr. 1,30 til 7-8 kr.

Pristallet

Et senere beregnet detailpristal med 1870 lig 100 varierer i perioden 1910 14 på følgende måde: 1910:109; 1911:109; 1912:115; 1913:121; 1914:123.

Fra 1914 har Statistisk Departement (nu Danmarks Statistik) beregnet et detailpristal for forbrugerpriser.

Med 1914 lig 100 har det i denne periode varieret på følgende måde: 1914:100; 1915:118; 1916:139; 1917:161; 1918:188; 1919:223.

Lønninger

Gennemsnitstimelønnen for faglærte mandlige arbejdere i byerne var i 1910 52 øre i timen og i 1913 57 øre i timen. Under inflationen under og umiddelbart efter første verdenskrig steg den kraftigt, og i 1919 var landsgennemsnittet for faglærte arbejderes timeløn 170 øre i timen. Ufaglærte mandlige byarbejdere tjente i 1913 i gennemsnit 45 øre i timen, men i 1919 var landsgennemsnittet for ufaglærte mandlige arbejderes timeløn 141 øre og for ufaglærte kvindelige arbejdere 85 øre i timen.

1920-1929

Fødevarer

Et fire kg.'s rugbrød kostede i 1920 91 øre og i 1929 92 øre, men i 1925 havde prisen været oppe på 145 øre. Et kg. franskbrød kostede i 1920 105 øre, men i 1929 kun 75 øre, også her havde prisen været højere i mellemtiden. Et kg. smør kostede i 1920 kr. 6,70 og i 1925 kr. 5,98, men i 1929 var prisen faldet til kr. 3,20. En liter mælk kostede i 1920 48 øre og i 1929 28 øre. Et kg. skært oksekød, der i 1920 havde kostet kr. 4,56 kostede i 1929 kr. 2,21. En almindelig pilsner kostede i 1920 29 øre og i 1929 28 øre.

Landbrugsprodukter

Hvede noteredes i 1920 til 58 kr. pr. 100 kg. I 1929 var prisen kr. 16,90 pr. 100 kg. Rug noteredes i 1920 til 58 kr. pr. kg. I 1929 var prisen kr. 15,00 pr. 100 kg. Producentafregningsprisen for mælk var i 1920 31,4 øre pr. liter. I 1929 var den 15,0 øre pr. liter. Slagterisvin afregnedes i 1920 med 354 øre pr. kg. og i 1929 med 159 øre pr. kg.

Byggematerialer og metaller

Bånd- og stangjern kostede i 1920 kr. 54,70 pr. 100 kg., men året efter kun kr. 21,00.

Side 44

Pristallet

Detailpristallet med 1914 lig 100 variere de i perioden på følgende måde: 1920:266; 1921:226; 1922:192; 1923:200; 1924:212; 1925:206; 1926:175; 1927:169; 1928:168; 1929:167.

Lønninger

Fra 1920 til 1923 faldt faglærte mandlige arbejderes gennemsnitstimeløn fra 223 til 163 øre i timen. Den steg så til 179 øre i 1925; men i 1929 var den kommet ned på 153 øre i timen. For mandlige ufaglærte arbejdere i byerne faldt timelønnen fra 184 øre i 1920 til 124 øre i 1929, også med en kortvarig forbedring omkring 1924-25. Kvindelige ufaglærte arbejderes gennemsnitstimeløn faldt fra 120 øre i 1920 til 83 øre i 1929.

1930-1939

Fødevarer

Et fire kg.'s rugbrød kostede i 1930 73 øre og i 1939 89 øre, mens et kg. franskbrød i samme periode steg fra 72 øre til 85 øre. Et kg. kaffe steg fra 1930 til 1939 fra kr. 3,87 til 4,25 og et kg. hugget melis fra 50 øre til 59 øre. Saltet brystflæsk steg fra kr. 2,33 til 2,67 pr. kg. Og mørbrad fra kr. 2,92 til 3,45 pr. kg. Torsk kostede både i 1930 og i 1939 62 øre pr. kg. En almindelig pilsner kostede i 1930 28 øre og i 1939 31 øre.

Landbrugsprodukter

Hvede kostede i 1930 14-15 kr. pr. 100 kg. og i 1939 15-16 kr. Rug kostede i 1930 10-11 kr. pr. 100 kg. og i 1939 16 kr. Producentafregningsprisen for mælk var 12,6 øre såvel i 1930 som i 1939. Slagterisvin afregnedes i 1930 med 130 øre pr. kg. i 1939 med 174 øre.

Byggematerialer og metaller

1.000 flammede mursten kostede i midten af 1930'erne 44 kr. og i 1939 47 kr., mens 1.000 tagsten i samme periode var steget fra 143 kr. til 152 kr.

Pristallet

Detailpristallet med 1914 hg 100 varierede i perioden på følgende måde: 1930:159; 1931:150; 1932:149; 1933:153; 1934:159; 1935:165; 1936:167; 1937:173; 1938:175; 1939:180.

Lønninger

Fra 1930 til 1939 steg gennemsnitstime lønnen for faglærte mandlige arbejdere fra 156 øre til 172 øre. For faglærte mand lige arbejdere steg den fra 126 til 146 øre i timen og for ufaglærte kvindelige arbejdere fra 84 til 96 øre i timen. For alle tre grupper lå dog praktisk talt hele stigningen i årtiets anden halvdel.

1940-1949

Fødevarer

Et fire kg.'s rugbrød kostede i 1940 99 øre og i 1949 117 øre, mens et franskbrød på 1 kg. i samme periode steg fra 99 øre til 130 øre. Et kg. kaffe kostede i 1940 kr. 4,68 og i 1949

6,62, mens en liter mælk (i returflaske) var steget fra 39 øre til 50 øre. Smør kostede 1940 kr. 3,46 pr. kg. og margarine

Side 45

kr. 1,59, mens de samme to varer i 1949 var steget til henholdsvis kr. 6,71 og 2,76. Billigste oksekød var samtidig steget fra kr. 1,59 til kr. 2,54, mens et kg. torsk var steget fra 80 øre til kr. 1,24. En pilsner kostede i 1940 41 øre og i 1949 59 øre.

Landbrugsprodukter

Hvede kostede i 1940 kr. 22,90 pr. 100 kg. og i 1949 kr. 44,80. Rug kostede i 1940 kr. 23,30 pr. 100 kg. og i 1949 kr. 39,50. Producentafregningsprisen for mælk var i 1940 15,5 øre pr. liter og i 1949 36,9 øre pr. liter. Slagterisvin afregnedes i 1940 med 194 øre pr. kg. og i 1949 med 407 øre pr.

Byggematerialer og metaller

Flammede mursten kostede i 1940 kr. 62,69 pr. 1.000 og tegltagsten kr. 181,17 pr. 1.000 stk. i 1949 kostede tilsvarende mængder af de samme varer kr. 101,59 og 279,24. Derimod var prisen på en tønde cement fra 1940 til 1949 kun steget fra kr. 16,27 til kr. 17,45.

Pristallet

Detailpristallet med 1914 lig 100 varierede i perioden på følgende måde: 1940:224; 1941:257; 1942:266; 1943:268; 1944:274; 1945:277; 1946:275; 1947:283; 1948:290; 1949:297.

Lønninger

Fra 1940 til 1949 steg gennemsnitstime lønnen for faglærte mandlige arbejdere fra kr. 1,91 til 3,70. For ufaglærte arbejdere steg den fra kr. 1,61 til 3,10 og for ufaglærte kvindelige arbejdere fra kr. 1,08 til 2,19.

1950-1959

Fødevarer

Et to kg.'s groft rugbrød kostede i 1950 59 øre og i 1959 141 øre, mens et 300 grams franskbrød samtidig steg fra 41 øre til 52 øre. Et kg. kaffe kostede i 1950 kr. 14,24 og i 1959 kr. 16,60, mens 100 gram kakao-pulver,

Udvalgte pris- og lønoplysninger årti for årti

der i 1950 havde kostet 134 øre, i 1959 kostede 164 øre Smør og margarine kostede i 1950 henholdsvis kr. 6,22 og 2,98 pr. kg. og i 1959 henholdsvis kr. 8,38 og 3,28 pr. kg. Et kg. 45% ost kostede i 1950 kr. 4,93 og i 1959 kr. 5,78. Et kg. oksehøjreb kostede i 1950 kr. 5,25 og et kg. mellemsvinekam med spæk kr. 6,21, mens et kg. af de samme to varer i 1959 kostede henholdsvis kr. 7,82 og 8,45. En almindelig pilsner kostede i 1950 61 øre og i 1959 84 øre.

Landbrugsprodukter

Hvede kostede i 1950 kr. 53,50 pr. 100 kg. og i 1959 kr. 46,00. Rug kostede i 1950 kr. 45,60 pr. 100 kg. og i 1959 kr. 39,70. Producentafregningsprisen for mælk var 1950 34,5 øre pr.

liter og i 1959 40,8 øre pr. liter. Slagterisvin afregnedes i 1950 med kr. 3,91 pr. kg. og i 1959 med kr. 4,04.

Byggematerialer og metaller

Røde blødstøgne 1. sorterings facade mursten kostede i 1950 kr. 116,20 og i 1959 kr. 178,52 pr. 1.000, mens en tønde almindelig portlandcement i samme periode var steget fra kr. 15,35 til kr. 18,49.

Pristallet

Detailpristallet med 1914 lig 100 varierede i perioden påfølgende måde: 1950: 324;

Side 46

*En tilstræbt gennemsnitsfamilie i gang med at forbruge anno 1973. Blader man tilbage i bogen årti for årti og ser de forskellige varer og priser, der indgår, ser man tydeligt, hvor vanskeligt det er direkte at sammenligne forholdene i de 350 år dette hæfte dækker.
(Brødrene Gram A/S)*

1951:362;	1952:370;	1953:368;
1954:375;	1955:400;	1956:420;
1957:425;	1958: 429;	1959:438.

den fra kr. 3,28 til 5,61 og for ufaglærte kvindelige arbejdere fra kr. 2,32 til 4,10.

Lønninger

Fra 1950 til 1959 steg gennemsnitstimelønnen for faglærte mandlige arbejdere fra kr. 3,91 til 6,78. For ufaglærte mandlige arbejdere steg

1960-1969

Byggeomkostninger

Røde blødstrøgne 1. sorterings facadesten kostede i 1960 kr. 186,83 pr. 1.000 stk. og i 1969 kr. 395,65.

[Side 47](#)

Samtidig var prisen på 50 kg. almindelig portlandcement steget fra kr. 5,36 til 7,70. Byggeomkostningsindekset med 1955 lig 100 var i 1960: 112 og i 1969: 205.

Pristallet

Detailpristallet med 1914 lig 100 varierende i perioden på følgende måde: 1960:448; 1961:468; 1962:499; 1963:525; 1964:644; 1965:579; 1966:618; 1967:664; 1968:717; 1969:742.

Lønninger

Fra 1960 til 1969 steg gennemsnitstime lønnen for faglærte mandlige arbejdere fra kr. 7,33 til 17,54. For ufaglærte mand lige arbejdere steg den fra kr. 5,92 til 14,62 og for ufag-

lærte kvindelige arbejdere fra kr. 4,35 til 11,65.

1970-1979

Byggeomkostninger

Byggeomkostningsindekset med 1955 lig 100 var 1970: 229 og i 1979: 500. Med 1968 lig 100 var det i 1979: 279.

Pristallet

Detailpristallet med 1914 lig 100 varerede i perioden på følgende måde: 1970:791; 1971:837; 1972:892; 1973:975; 1974:1123; 1975:1231; 1976:1342; 1977:1492; 1978:1641; 1979:1799.

Lønninger

Fra 1970 steg gennemsnitstimelønnen for faglærte mandlige arbejdere fra kr. 19,44 til 58,60. For ufaglærte mandlige arbejdere steg den fra kr. 16,28 til 51,64; mens den for ufaglærte kvindelige arbejdere steg fra kr. 12,90 til 46,87.

[Side 48](#)

1980-1989

År	Bygge omkostnings indeks 1968 = 100	Detail pristal 1914 = 100	Gennemsnitstimeløn i håndværk og industri		
			Faglærte mandlige arbejdere kr.	Ufaglærte mandlige arbejdere kr.	Ufaglærte kvindelige arbejdere kr.
1980	303	2121	65,33	57,45	52,99
1981	355	2257	70,77	62,87	56,69
1982	401	2486	78,24	69,52	62,22
1983	433	2658	83,14	74,24	66,71
1984	461	2825	87,08	77,95	70,00
1985	485	2559	91,55	81,61	72,82
1986	501	3066	97,34	85,78	75,68
1987	530	3189	106,79	94,02	82,5
1988	564	3335	113,06	100,08	88,03
1989	592	3494	117,39	104,13	92,23

[Side 49](#)

Litteratur og andet benyttet materiale:

- Bendixen, Kirsten: Danmarks Mønt. Nationalmuseet 1967.
- Falbe Hansen, V.: Hvilke forandringer er der siden Amerikas opdagelse foregaaet i priserne paa Danmarks væsentligste frembringelse og i arbejdslønnen her i landet. 1869.
- Friis, Astrid og Kristof Glamann: A history of prices and wages in Denmark 1660 1800, vol. 1, London 1958.
- Galster, Georg: Mønt. 1965. Johansen, Hans Chr.: Dansk økonomisk statistik 1814 1980 H.P. Clausen, Svend Ellehøj og Søren Mørch (ed.): Danmarks Historie, bd. 9, 1985.
- Kromann, Anne og Jørgen Steen Jensen: Inflation, Nationalmuseet 1976. Kapitelstakster i ældre og nyere tid, Statistiske Meddelelser 4,15,1, 1904.
- Lorenzen Schmidt, Klaus Joachim: Kleines Lexikon alter schleswig holsteinischer Gewichte, Masse und Währungseinheiten, Neumünster 1990.
- Marker, Hans Jørgen: Danske priser i 1640'erne. DDA Nyt, nr. 50, sommer 1989, s.5 15.
- Nielsen, Axel: Dänische Preise 1650 1750, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 3. følge, bd. 31, s. 289 347.
- Nielsen, Axel: Specier, kroner, kurant. En studie over den faldende rigsdaler værdi i Danmark 1671 1726, 1907.
- Pedersen, Jørgen: Arbejdslønnen i Danmark under skiftende konjunkturer i perioden ca. 1850 1913. 1930.
- Pedersen, Jørgen and O. Strange Pedersen: An analysis of price behaviour during the period 1855 1913. 1938.
- Scharling, William: Pengenes synkende værdi. 1869.
- Scharling, William: Kort udsigt over den danske mønthistorie (Del af ovenstående værk, men også udsendt separat). 1869. Statistisk Årbog 1890 1990.
- Svendsen, Knud Erik, Svend Aage Hansen, Erling Olsen, Erik Hoffmeyer og Kirsten Mordholst: Dansk pengehistorie, 1 3. 1968.
- Wilcke, J.: Christian IV's møntpolitik 1588 1625. 1919.
- Wilcke, J.: Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III i tidsrummet 1625 1670. 1924.
- Wilcke, J.: Kurantmønter 1726 1788. 1927.
- Wilcke, J.: Specie, kurant og rigsbankdaler. Møntvæsenets sammenbrud og genrejsning 1788 1845. 1929.
- Wilcke, J.: Sølv og guldmøntfod 1845 1914. 1930.
- Wilcke, J.: Daler, mark og kroner 1481 1914. Et tillæg og en oversigt. 1931. Aakjær, Svend: Mønt, Nordisk Kultur bd. 29. Stockholm 1936.

De pris og lønhistoriske samlinger på Københavns Universitets Institut for Økonomisk Historie samt egne arkivundersøgelser og beregninger.

Side 50

Der tages forbehold for slå og trykfejl i forhold til den originale bog. NHN 2007

RIGSARKIVET/G•E•C GAD

Arkivernes Informationsserie omfatter en lang række små bøger. De tjener to formål. Nogle af bindene giver en lang række konkrete oplysninger, der gør udnyttelsen af arkivernes samlinger lettere og hjælper til at få det bedst mulige ud af et arkivbesøg. Andre af bøgerne retter sig især til de mange, der har ansvaret for at sikre bevaringen af nutidens arkivalier, inden de afleveres til statens arkiver. Her gives de tekniske oplysninger, der letter det ansvarsfulde arbejde og svarer på en lang række spørgsmål, der opstår i dagligdagen.

Bøgerne skrives af med **MAGASIN**
Rigsarkivet og landsarkiverne

ALLERØD BIBLIOTEK

V

8

187197147